

El funcionament pràctic del sistema de justícia juvenil

Octavio García Pérez

PID_00208814

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. La resposta del sistema de justícia penal de menors als fets delictius denunciats.....	7
2. L'estructura de la delinqüència que arriba al sistema de justícia juvenil.....	15
3. L'aplicació de les sancions per part dels jutjats de menors.....	17
4. L'evolució de la distribució de les sancions aplicades als menors.....	22
5. El perfil dels menors condemnats en el sistema de justícia penal juvenil.....	28
6. El perfil dels menors internats.....	32
7. L'eficàcia preventivoespecial de les mesures.....	35
8. Algunes conclusions politicocriminals sobre la situació del sistema de justícia juvenil.....	46
Exercicis d'autoavaluació.....	51
Solucionari.....	52
Glossari.....	53
Bibliografia.....	54

Introducció

Una vegada adquirits els coneixements sobre la regulació del sistema de justícia juvenil, el tercer mòdul té per objecte proporcionar coneixements empírics sobre el funcionament del sistema de justícia juvenil. Per mitjà de les estadístiques judicials i els estudis efectuats sobre els diversos aspectes del sistema de justícia juvenil, tindrem informació sobre com funciona realment el sistema i dels efectes positius i negatius que comporta. Com hem vist, la comissió d'un fet delictiu no implica necessàriament que es dugui a terme un procediment i, si escau, es condemni el menor, atès que el sistema atorga una gran discrecionalitat als operadors jurídics. En primer lloc, veurem quines respostes es donen als menors que arriben al sistema, posant una atenció especial a les mesures desjudicialitzadores mitjançant l'obtenció d'informació sobre l'abast dels arxius i les mediacions que es produeixen en la justícia de menors. En segon lloc, buscarem dades sobre el temps que triga la justícia de menors a donar resposta als casos que li arriben. Es tracta d'una dada d'una rellevància extraordinària, ja que com més dura el procediment menys eficàcia té la resposta.

Després d'haver analitzat els aspectes anteriors, veurem l'estructura de la delinqüència que arriba als jutjats de menors i la manera com sancionen els fets delictius comesos pels menors. Es tracta d'analitzar de quina manera fan ús els jutges de l'ampli catàleg de sancions que la normativa posa a disposició seva, posant una atenció especial en l'evolució que ha experimentat aquesta matèria en els darrers anys. Un altre aspecte d'una gran importància és el perfil dels menors que arriben al sistema i en concret el dels que són sancionats amb la sanció més greu.

Un cop aclarits aquests temes, confrontarem la pràctica dels jutjats de menors amb els coneixements que tenim actualment sobre l'eficàcia de les sancions imposades als menors des d'una perspectiva preventivoespecial, que és, com hem vist, la que orienta la nostra regulació, tot i que les reformes successives que s'han fet respecte de la redacció originària de la LRRPM hagin fet concessions importants a la prevenció general. A partir dels estudis realitzats en diverses comunitats autònomes, podrem fer-nos una idea de fins a quin punt les respostes que s'atorguen als menors per la comissió de fets delictius són eficaces, i tractarem de verificar si hi ha alguna relació entre el rigor més gran de les mesures i l'efecte que tenen sobre els menors.

Després d'haver conegut el funcionament del sistema, en traurem conclusions amb les dades obtingudes. Mitjançant la confrontació de la regulació amb els efectes pràctics que té, podrem formular propostes per a millorar la consecució dels objectius de la regulació, és a dir, podrem elaborar un programa de millora de la política criminal juvenil.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són els següents:

- 1.** Aprendre a familiaritzar-se amb les fonts que ens proporcionen dades sobre el funcionament real del sistema de justícia penal de menors.
- 2.** Aprendre a interpretar correctament les estadístiques judicials.
- 3.** Aprendre a diferenciar entre els efectes buscats per la llei dels que són fruit de les determinades maneres amb què els operadors jurídics apliquen la normativa. Una mateixa normativa pot ser aplicada de manera diversa en territoris diferents.
- 4.** Aprendre a valorar l'ús que els operadors jurídics fan de la discrecionalitat.
- 5.** Aprendre a identificar el perfil dels menors que són objecte de la intervenció.
- 6.** Conèixer els estudis sobre l'eficàcia de les sancions.

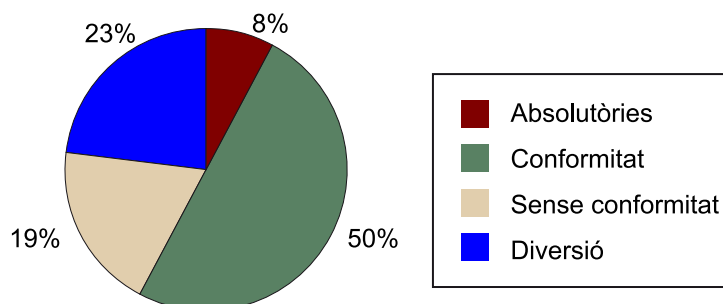
1. La resposta del sistema de justícia penal de menors als fets delictius denunciats

No disposem d'una informació detallada sobre els casos de delinqüència de menors que es deriven als mecanismes alternatius al procés penal ni de la manera com s'apliquen. Malgrat això, amb els que tenim podem traçar una radiografia aproximada de la situació a l'Estat espanyol.

Començant pel volum de casos que s'estan resolent per mitjà de les vies desjudicialitzadores, fins on arribem, només tenim la informació que ens proporciona la Fiscalia General de l'Estat. En la memòria del 2009 es recull que l'any 2008 (gràfic 1) es va utilitzar la desjudicialització en el 23% dels casos, i els assumptes resolts per mitjà del procés penal representaven el 77% dels casos. La meitat dels processos van acabar amb una sentència condemnatòria dictada de conformitat. Si ens fixem només en les sentències condemnatòries, en aquest cas el percentatge de les conformitats puja fins al 72%. Això significa que es duen a terme molt pocs procediments.

Gràfic 1. Resposta del sistema de justícia penal espanyol de menors

Forma de solució dels assumptes el 2008

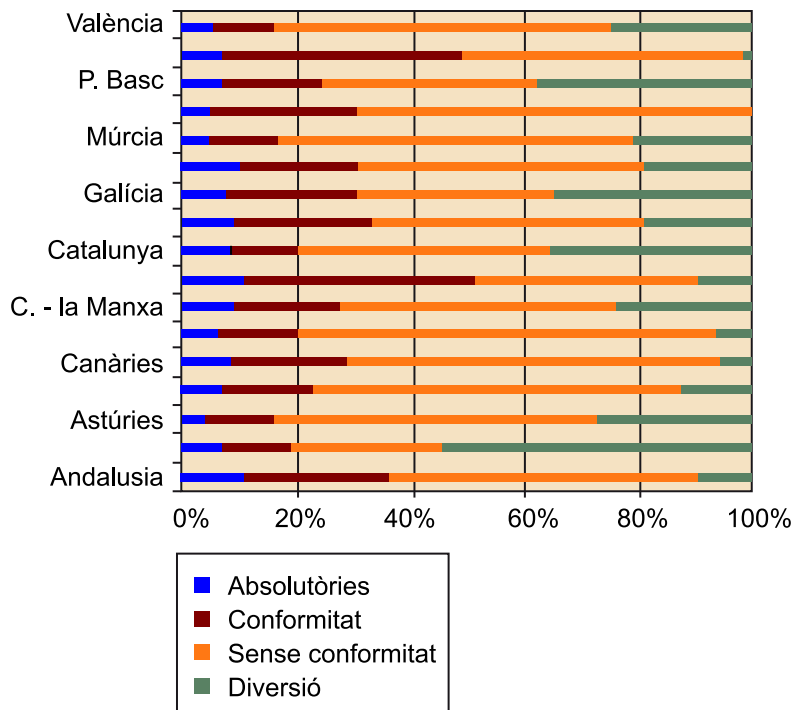
Font: les dades, referides a l'any 2008, procedeixen de la Memòria del 2009 de la Fiscalia General de l'Estat.

De fet, hi ha jutjats de menors que efectuen assenyalaments sense testimonis amb la finalitat d'aconseguir conformitats. L'objectiu que es persegueix amb això és evitar que els testimonis es presentin innecessàriament a un judici que probablement no es durà a terme perquè és previsible que es produeixi una conformitat, tal com destaca la Memòria del 2010 de la Fiscalia General de l'Estat.

Si ara ens fixem en la manera com resol el sistema de justícia penal de menors de cada comunitat autònoma els assumptes que li arriben, destaca la constatació de les enormes diferències que hi ha, com podem veure en el gràfic 2.

Gràfic 2. Sistema de justícia penal de menors de cada comunitat autònoma

Forma de solució d'assumptes el 2008. FGE

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del 2008 ofertes per la Memòria del 2009 de la Fiscalia General de l'Estat. Les comunitats autònomes apareixen recollides per ordre alfabètic: Andalusia, Aragó, Astúries, Balears, Canàries, Cantàbria, Castella - la Manxa, Castella i Lleó, Catalunya, Extremadura, Galícia, Madrid, Múrcia, el País Basc, la Rioja i València.

Per bé que en general s'efectuen pocs procediments, i gairebé sempre és molt alta la taxa de conformitats, la veritat és que aquesta varia molt, ja que, enfront de percentatges del 84% a Múrcia, el 83% a València o el 80% a Catalunya, en d'altres aquests percentatges baixen al 49% a Castella i Lleó o al 54% a la Rioja.

La situació és semblant pel que fa al recurs als mecanismes alternatius al procés penal. Mentre que en algunes comunitats autònomes se sobrepassa el 50% (Aragó) o s'està en percentatges propers al 40% (Catalunya, País Basc o Galícia), en d'altres la situació és molt insatisfactòria amb nivells que en el millor dels casos arriben al 10% (Andalusia, la Rioja, les Canàries, Navarra, Cantàbria). Es fa ressò d'aquest panorama la Memòria del 2010 de la Fiscalia General de l'Estat, segons la qual, mentre que la Rioja continua sense poder "portar a terme solucions extrajudicials a causa de la inexistència d'un equip per a l'execució de conciliacions, a la província veïna de Saragossa s'informa que un cinquanta per cent d'expedients són resolts per aquesta via, ja que hi ha un equip de medi obert dedicat a això".

En realitat, no és estrany que es produeixi aquesta situació, ja que, mentre que algunes comunitats autònomes han donat una gran importància a la mediació des de fa molts anys, unes altres han trigat molt de temps a engegar aquests recursos.

En el primer grup i amb una orientació que considerem que és la correcta cal esmentar, per exemple, el País Basc, Catalunya, Aragó, etc. En el cas del País Basc, en el període 2004-2007 la mediació va representar un 28,19% de totes les intervencions, i per a l'últim any de la seqüència era del 26,52%. Amb tot, el Departament de Justícia del País Basc destaca que en els darrers anys són lluny d'assolir el 35% que s'havien proposat. Aquesta situació implica un canvi de tendència respecte al període 2000-2003, en què les mediacions representaven gairebé el 40% de totes les intervencions, i indica que l'any 2003 va representar un canvi a la baixa en els percentatges d'aquesta via desjudicialitzadora. Cal recordar que aquell any es va **introduir en la LORRPM la disposició addicional sisena** per mitjà de la Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal, en què s'identificava més rigor de les sancions amb un increment de l'eficàcia.

En vista d'això, acabava conclouent el Departament de Justícia que si aquest no havia canviat la seva política calia buscar les causes del descens en els operadors jurídics encarregats de derivar els casos a mediació que haurien canviat els seus criteris.

En canvi, en altres comunitats autònomes queda molt camí per fer, ja que els equips de mediació s'han introduït molt recentment. És el cas, per exemple, de la Rioja, on fins al juny del 2010 no s'ha engegat l'equip de mediació.

Per a veure en quin tipus de fets delictius s'utilitza la mediació penal, la manera com es duu a terme i les característiques de les víctimes disposem de diverses **fonts**, entre les quals destaquen les procedents de **Catalunya** i el **País Basc**.

Pel que fa al País Basc, si ens fixem en el caràcter dels fets delictius en què es recorre a la mediació, per ordre de prevalença, trobem, en primer lloc, les agressions i les lesions, seguides dels danys, els furts, les amenaces i els insults, i els robatoris. En un 54,04% de les mediacions el delicte estava constituït per un atemptat contra les coses enfront d'un 42%, en què ho era pels anomenats "problemes de relació" (injúries, amenaces, agressions, etc.), i aquesta via desjudicialitzadora apareixia com un bon instrument per a resoldre els conflictes greus sorgits entre els adolescents. Finalment, en més d'un 80% dels casos la mediació va tenir un resultat positiu; en concret, la taxa d'èxit se situa entre el 84% i el 87%.

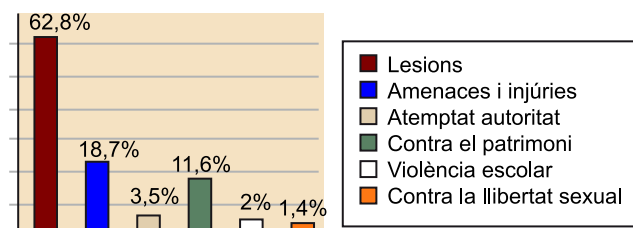
En el **cas de Catalunya**, fins on arribem, les dades més recents s'han publicat en el Llibre blanc de la mediació a Catalunya i, pel que fa a l'estructura, com es pot observar en la taula següent, **en termes generals no difereix gaire de la que hem vist per al País Basc**.

Taula 1. Tipologia dels delictes

	Justícia juvenil	Jurisdicció ordinària
Contra el patrimoni	1.050	114
Contra les persones	894	266
Contra el patrimoni i les persones	182	8
Violència familiar	68	72
D'altres	317	30
Total	2.511	490

En canvi, sí que s'observen enormes diferències si es comparen aquestes dades amb les procedents dels casos de mediació realitzades a Còrdova des del 2004 fins al 2006 per l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia, on, com es pot veure, les tipologies delictives canvien considerablement.

Gràfic 3. Mediació penal amb menors: l'experiència des de l'APDHA cap a la justícia restaurativa

En realitat, aquesta qüestió no és estranya, ja que, com han destacat Macías i Hompanera, mentre que els equips tècnics són molt oberts pel que fa als casos que es poden derivar a mediació, en l'Administració de justícia alguns envien casos molt diversos i de totes classes, i d'altres consideren que la mediació només és idònia per a uns certs casos (faltes, conflictes familiars o veïnals, etc.).

Un aspecte d'una transcendència enorme té relació amb la durada dels procediments de menors, ja que, com és sabut, amb el pas del temps la resposta al menor que ha comès un fet delictiu perd eficàcia.

En l'estudi dut a terme en la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia es va observar des d'una perspectiva general que el 55,2% dels procediments durava entre un mes i sis mesos, el 35,6% entre sis i dotze mesos, i el 7,2% entre dotze i divuit. El 2% restant durava bastant més.

Si ara observem les dades relatives a la durada dividida tenint en compte la Llei que regia en el període analitzat, en el cas de la Llei 4/1992 es podia afirmar que en general, encara que, com es pot veure, hi ha excepcions, hi havia una relació directa entre **volum d'assumptes** i **durada del procediment**. Efectivament, com més processos portava un jutjat de menors, més temps es trigava

Referència bibliogràfica

O. García Pérez i altres (2007). *La delincuencia juvenil ante los juzgados de menores*. València: Tirant lo Blanch.

des de la incoació fins que es dictava la resolució, i a l'inrevés. Per al primer aspecte és molt il·lustratiu el cas dels Jutjats de Barcelona i per al segon, els de Jaén, Lleó, Pamplona i Santander (taula 2).

Taula 2. Durada dels procediments en mesos en la LO 4/1992 en els jutjats de la mostra

Ciutat	Jutjat núm.	Processos	Mitjana	Màxim	Mínim	Desv. típ.
Albacete	1	200	5,31	18	1	2,99
Badajoz	1	260	4,96	16	1	3,32
Barcelona	1	357	8,81	31	1	5,05
	2	404	9,61	25	2	4,65
	3	391	8,01	24	2	3,72
Bilbao	1	208	6,48	24	1	4,22
La Corunya	1	193	9,54	18	3	3,35
Granada	1	170	8,07	23	1	4,86
Jaen	1	115	5,05	22	2	3,16
Lleó	1	101	4,30	9	2	1,63
Logronyo	1	89	9,04	22	1	5,21
Madrid	1	420	6,82	13	1	2,91
	2	357	7,43	16	3	3,05
	3	377	5,28	14	2	2,87
	4	391	6,27	12	1	2,91
Màlaga	1	96	11,28	23	3	4,32
Múrcia	1	147	6,92	20	1	3,60
Pamplona	1	119	3,36	16	1	2,77
Santander	1	52	3,90	10	2	1,58
Tarragona	1	298	5,15	18	1	3,41
València	1	247	6,78	41	1	5,10
	2	250	6,57	29	1	4,58
Saragossa	1	303	4,49	15	1	2,49

En el cas de la Llei 5/2000 criden l'atenció dos aspectes (taula 3). En primer lloc, en la majoria dels jutjats de menors s'ha incrementat el temps mitjà que es triga des de la incoació fins que es dicta la resolució. En segon lloc, també és molt il·lustratiu el fet que en gairebé tots els jutjats s'ha incrementat el temps mínim de durada del procediment.

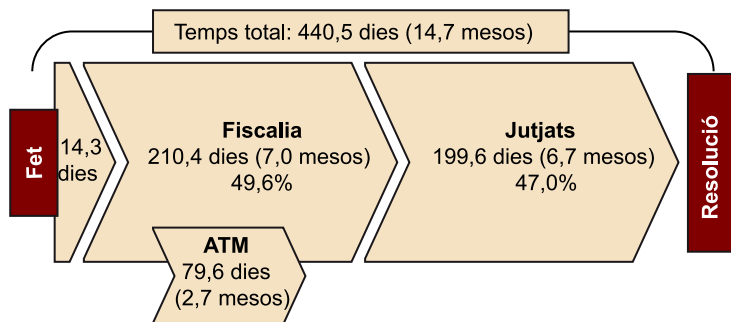
En l'estudi que va dur a terme Pérez Jiménez es va posar en relleu que la instrucció era la fase del procediment que més durava; de mitjana transcorrien entre set i dotze mesos. Per a aquesta autora, "la primera consecuencia de este dato es pensar que es la elaboración del informe técnico el que provoca esta dilación. Sin embargo [...] el tiempo que transcurre entre la incoación y la elaboración del expediente es de cuatro meses en el 61,3% de los casos, mientras que entre cinco y nueve meses necesitan el 34,5% de los expedientes". Aquestes dades li permetien concloure que "no es sólo esta diligencia la que retrasa tanto la instrucción, sino que también intervienen otros factores como la sobrecarga de trabajo que tienen las fiscalías que impide agilizar los trámites de investigación".

Taula 3. Durada dels procediments en mesos en la LO 5/2000 en els jutjats de la mostra

Ciutat	Jutjat núm.	Processos	Mitjana	Màxim	Mínim	Desv. típ.
Albacete	1	29	8,38	11	5	2,39
Badajoz	1					
Barcelona	1	50	8,40	12	4	2,37
	2	70	9,60	16	6	2,72
	3	86	7,40	14	2	2,44
Bilbao	1	126	7,41	12	2	2,42
La Corunya	1	95	8,06	14	1	3,25
Granada	1	67	8,58	16	3	3,85
Jaen	1	33	7,40	27	2	6,05
Lleó	1	43	5,40	8	4	1,26
Logronyo	1	27	7,08	10	5	1,38
Madrid	1	51	6,25	7	5	0,96
	2	44	9	13	6	3,08
Màlaga	1	91	8,80	18	1	4,60
Múrcia	1	58	9,94	15	2	3,93
Pamplona	1	33	5,87	10	2	2,03
Santander	1	33	6,75	9	1	3,33
Tarragona	1	108	8,29	15	2	3,60
València	1	36	8,11	24	1	5,37
	2	39	6,29	12	3	2,93
Saragossa	1	102	5,82	10	2	1,83

Fa poc l'Àrea de Recerca i Formació Social i Criminològica del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya (*El temps en la justícia de menors*) ha dut a terme un estudi a Catalunya sobre la durada dels procediments en què s'han estudiat 6.333 procediments base oberts l'any 2008. De la mostra inicial es van eliminar tots els procediments en què s'havia dut a terme una mediació. Els procediments de la mostra s'han seguit fins al 31 de desembre de 2012.

Gràfic 4. Distribució del temps en procediments sense mediació i reparació de menors pels òrgans que hi intervenen

Des que es comet el fet delictiu fins que el jutjat de menors dicta la sentència passen 440,5 dies de mitjana, és a dir, 14,7 mesos. En la recerca també s'ha analitzat el temps que es triga en cada fase del procés. Així, des que el fet es posa en coneixement de la Fiscalia fins que es conclou la instrucció de mitjana transcorren set mesos, dels quals 2,7 corresponen al mateix temps que necessita l'equip tècnic per a elaborar l'informe. Des que es conclou la instrucció fins que es dicta sentència s'empren 6,7 mesos més. Això significa que des que l'assumpte arriba a la Fiscalia fins que el jutge de menors dicta sentència transcorren 13,7 mesos.

En la taula següent de la Memòria del 2013 del Consell General del Poder Judicial podem veure l'evolució de la durada dels processos penals en els darrers anys.

Taula 4. Evolució de la durada dels processos penals

	2012	2011	2010	2009	2008
Jutjats 1a. inst. i instr. i jutjats instr.	1,8	1,9	1,9	1,8	1,8
Jutjats de violència sobre la dona	2,4	2,5	2,7	2,9	3,0
Jutjats de menors	6,1	6,9	7,5	7,1	7,1
Jutjats de vigilància penitenciària	1,1	1,3	1,3	1,1	1,0
Jutjats penals	10,4	10,0	9,3	8,1	7,1
Audiències provincials	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7
TSJ: Sala Civil i Penal	0,9	2,1	2,1	1,9	1,7

	2012	2011	2010	2009	2008
Jutjats centrals d'instrucció	5,8	5,3	4,5	5,3	5,5
Jutjats centrals penals	8,0	8,1	6,5	4,1	3,1
Audiència Nacional: Sala Penal	2,3	2,4	2,2	2,1	2,4
Tribunal Suprem: Sala 2a.	6,0	5,3	5,8	6,5	6,3

Com es pot observar, els procediments dels jutjats de menors estan entre els que actualment tenen una durada més gran i en què, a més a més, cal tenir present que no es té en compte el temps que dura la instrucció a la seu del Ministeri Fiscal.

2. L'estructura de la delinqüència que arriba al sistema de justícia juvenil

En les estadístiques de l'Institut Nacional d'Estadística de l'any 2012, les faltes representen el 36% del total de les infraccions per un 64% els delictes. Crida l'atenció que el pes de les faltes s'ha incrementat respecte de l'any 2001 un 11%, ja que aquest any el seu volum pujava al 25%. Del total, un 47% dels fets són infraccions patrimonials. Si comparem aquesta dada amb la de l'any 2001, el pes de les infraccions patrimonials s'ha reduït considerablement, atès que aquest any era del 63,6%. Tanmateix d'això no es pot concloure que les infraccions patrimonials s'hagin reduït en els últims anys. De fet, si considerem les estadístiques del Ministeri de l'Interior, podem observar que l'any 2010 les infraccions patrimonials van representar el 68%. La raó potser és que s'està desjudicialitzant en major mesura en els atemptats patrimonials. L'increment del pes de les faltes potser es produeix per la idea, mantinguda en no pocs àmbits, que els fets comesos pels menors mereixen més rigor, cosa que pot incidir en el fet que aquestes infraccions s'arxivin o es derivin a mediació en menor proporció.

Taula 5. Infraccions penals

Infraccions penals	Total
Nombre total de delictes	18.008
1. Homicidi i les diverses formes	44
3. Lesions	2.416
6. Contra la llibertat	781
7. Tortures i integritat moral	1.450
8. Contra la llibertat i la indemnitat sexuals	267
10. Contra la intimitat, dret a la pròpia imatge	112
11. Contra l'honor	4
13. Contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic	9.782
15.BIS. Contra els drets dels ciutadans estrangers	1
16. Ordenació del territori, urbanisme, protecció del patrimoni històric i el medi ambient	17
17. Contra la seguretat col·lectiva	1607
18. De les falsedats	69
20. Contra l'Administració de justícia	539
21. Contra la Constitució	13

Font: estadístiques de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) de l'any 2012.

Infraccions penals	Total
22. Contra l'ordre públic	906
Nombre total de faltes	10.014
Faltes contra les persones	6.365
Faltes contra el patrimoni	3.286
Faltes contra interessos generals	17
Faltes contra l'ordre públic	346

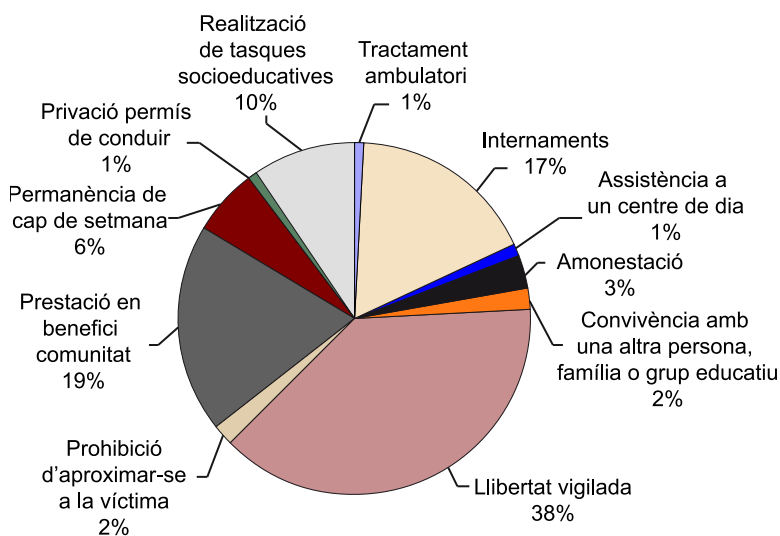
Font: estadístiques de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) de l'any 2012.

3. L'aplicació de les sancions per part dels jutjats de menors

En aquest apartat tractarem de l'ús que els jutjats de menors fan del catàleg de sancions. Per a això, en primer lloc partirem del nombre total de sancions aplicades l'any 2012, que va pujar a 25.393. A partir d'aquí, tal com posa de manifest el gràfic 5, cal constatar que malgrat l'enorme quantitat de mesures que es recullen en la regulació legal, la veritat és que en la pràctica el sistema bàsicament n'utilitza cinc. Així, les prestacions de serveis en benefici de la comunitat, la llibertat vigilada, la permanència de cap de setmana, les tasques socioeducatives i els internaments representen el 90% de les mesures aplicades. Cal tenir present que l'any 2012 van ser condemnats un total de 16.172 menors, de manera que a un bon nombre d'ells se'ls va aplicar més d'una mesura. Entre ells probablement es compta la majoria dels menors condemnats a internament, ja que sembla que aquest es considera estadísticament com dues sancions atès que es compten de manera separada el temps que s'ha de complir al centre i el de llibertat vigilada. Només així es pot explicar que dels 16.172 menors condemnats a 9.566 se'ls apliqués la mesura de llibertat vigilada, la qual cosa implicaria que gairebé al 60% dels condemnats se'ls va imposar la llibertat vigilada.

Gràfic 5. Mesures sancionadores aplicades el 2012

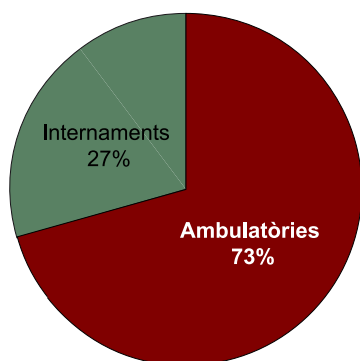

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE del 2012

Una dada essencial en la justícia penal de menors és la corresponent a la taxa d'internaments, ja que això ens permet avaluar fins a quin punt aquesta sanció s'està imposant com a últim recurs tal com exigeix la normativa internacional. No obstant això, no és fàcil el càlcul del percentatge de menors que han estat condemnats a aquesta mesura privativa de llibertat. Per a esbrinar-lo caldria tenir present, d'una banda, el nombre total d'internaments aplicats que es pot obtenir de l'estadística nacional de l'INE de mesures segons l'edat: 3.942. A

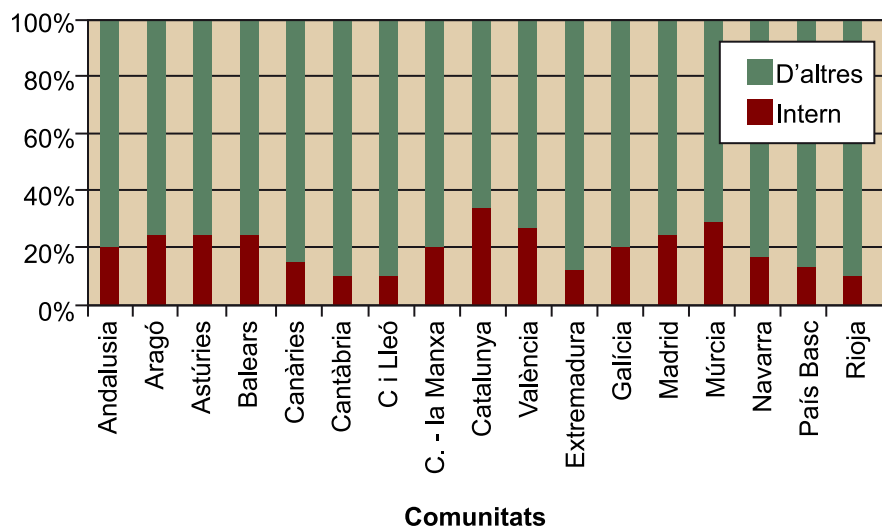
continuació, en la de nombre de mesures per edat i sexe podem comprovar que el nombre total de menors condemnats el 2009 puja a 17.542. Amb aquestes dades i partint de la idea que en cada sentència condemnatòria s'ha imposat una sola mesura d'internament, ja que són molt poc freqüents les resolucions en què es condemna dues o més mesures d'internament, cal calcular el percentatge de menors condemnats a aquesta sanció, que puja al 21%. Aquest percentatge s'ha incrementat el 2012 fins al 27%, com es pot veure en el gràfic 6.

Gràfic 6. Taxa d'internament

Font: les dades s'han pres de l'INE 2012

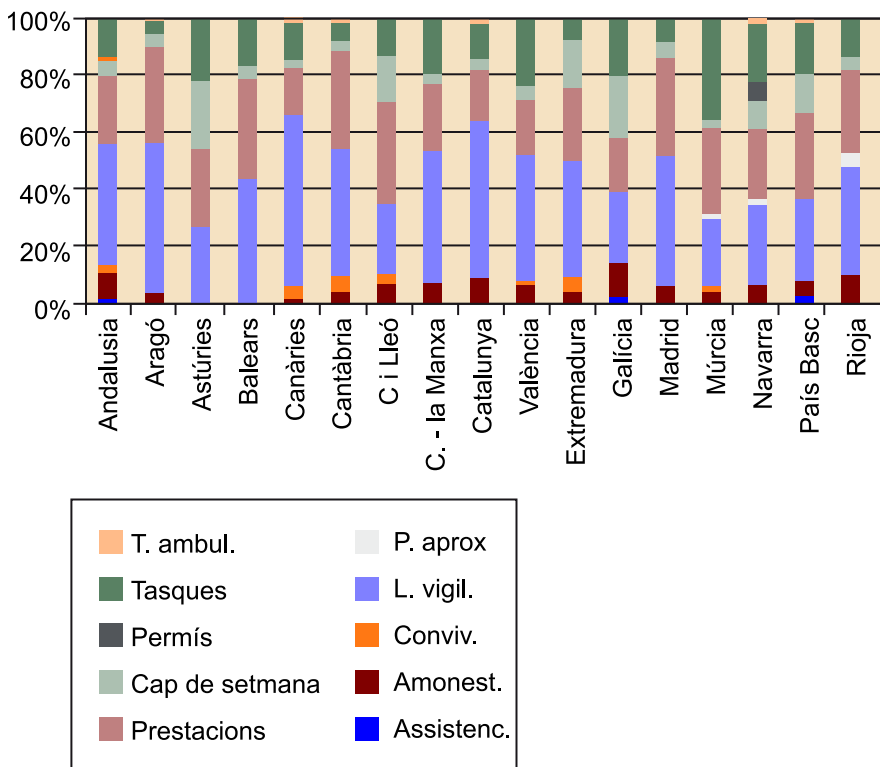
Gràfic 7. Taxa d'internament en les comunitats autònomes

Font: elaborat a partir de les dades proporcionades per l'INE en les seves estadístiques del 2009

Com podem observar en el gràfic 7, el recurs a l'internament i a altres mesures varia notablement entre comunitats autònomes. Així, el percentatge d'internaments per a l'any 2009 varia entre el 9% de la Rioja o el 10% de Castella i Lleó o Cantàbria i el 33% de Catalunya o el 30% de Múrcia. Aquestes diferències no sembla que es puguin justificar en una estructura molt diversa de la delinqüència que arriba als sistemes de justícia de menors de les diverses comunitats. Així, per exemple, a Múrcia el 84% dels fets constitutius de delictes que arriba als jutjats està integrat per delictes de lesions, contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva. A Castella i Lleó el percentatge és molt semblant (82%) i una mica inferior, un 78%, al País Basc.

Gràfic 8. Distribució de les sancions diferents de l'internament en les comunitats autònomes

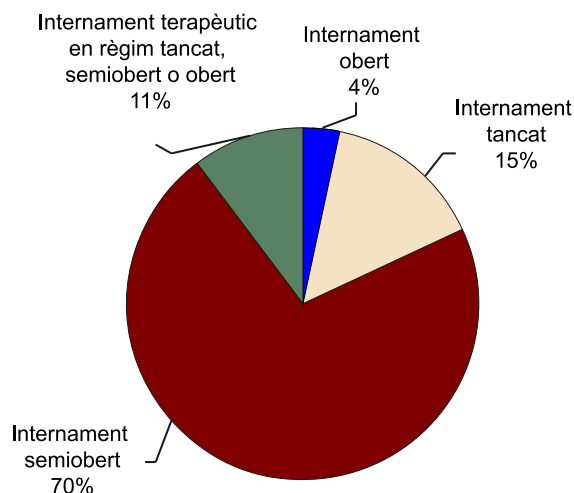

Nota: el càlcul està fet sobre el total de sancions imposades pels jutjats de menors una vegada descomptats els internaments. Les comunitats s'hi recullen en l'ordre següent: Andalusia, Aragó, Astúries, Illes Balears, Canàries, Cantàbria, Castella i Lleó, Castella - la Manxa, Catalunya, València, Extremadura, Galícia, Madrid, Múrcia, Navarra, el País Basc i la Rioja. Font: les dades procedeixen de les estadístiques de l'INE del 2009.

Si ara ens fixem en la distribució de les sancions diferents de l'internament, es pot observar que el 2009 també en aquest àmbit hi ha una pràctica molt diversa. Així, mentre que la llibertat vigilada representa un 24% de totes les sancions diferents de l'internament aplicades a Castella i Lleó o el 27% a Astúries, en el cas d'Aragó suposa un 51% i en el de les Canàries un 61%. El percentatge de les prestacions en benefici de la comunitat varia entre el 17% de Catalunya o Galícia i el 35% de Madrid, Castella i Lleó i les Illes Balears. El percentatge de l'amonestació varia entre l'1% de les Illes Balears i el 12% de la Rioja o Galícia. Aquesta diversitat en l'aplicació de les mesures que efectuen els diferents jutjats de menors també s'ha destacat en l'Informe del 2007 del Defensor del Poble del País Basc. Així mateix, La Memòria del Servei de Justícia Juvenil del Departament de Justícia, Ocupació i Seguretat Social del 2004, pàg. 35, constata que "la distribució de les mesures per territori no és homogènia. Hi ha desequilibris notables entre els diferents jutjats i fiscalies: en el nombre i el tipus de mesures, en la durada, en el temps emprat per a emetre les sentències, en la utilització dels programes de mediació, etc."

Pel que fa a l'ús dels diferents tipus d'internament (gràfic 9), del total d'aquests el 2012 el 70% va correspondre als de règim semiobert, a continuació se situava el tancat amb un 15% i el terapèutic amb un 11%, i el règim obert només representava el 4%.

Gràfic 9. Tipus d'internament

Font: les dades procedeixen de les estadístiques de l'INE del 2012.

Si ens centrem en els internaments i en el tipus d'infraccions a les quals s'apliquen (taula 6), la majoria d'internaments, segons les estadístiques de l'INE de l'any 2006 (cal tenir present que a partir del 2007 s'ha canviat el format de les estadístiques de l'INE i ja no es pot obtenir aquesta dada), s'imposen per delictes contra el patrimoni. Així, almenys un 58% s'apliquen per delictes patrimonials. Aquest percentatge probablement és més elevat, ja que en els 455 casos en què es va imposar l'internament per la comissió de dues infraccions o més no s'aclareix la naturalesa d'aquestes. Les lesions se situarien com el segon grup d'infraccions a les quals s'apliquen amb més freqüència els internaments.

Taula 6. Distribució d'internaments per infracció el 2006

Distribució d'internaments per infracció	Internaments
Total	4.306
Homicidi	28
Avortament	1
Lesions	412
Contra la llibertat	35
Contra la llibertat sexual	54
Furt	371
Robatori	1.841
Robatori i furt d'ús de vehicles	209
Estafa	10
Danys	99
Contra la salut pública	59

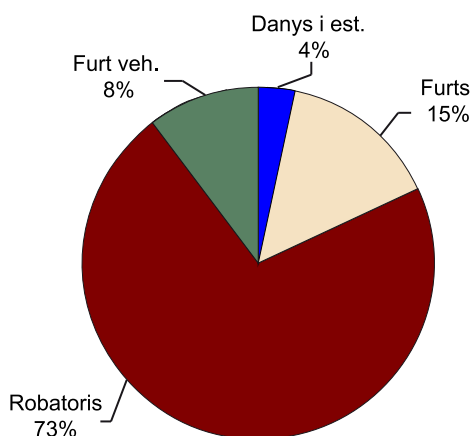
Font: dades procedents de les estadístiques de l'INE.

Distribució d'internaments per infracció	Internaments
Contra la seguretat del trànsit	10
Falsedats	7
Atemptats, resistència i desobediència a l'autoritat	112
D'altres	570
Més d'una infracció	455
No consta	33

Font: dades procedents de les estadístiques de l'INE.

Si ara ens fixem en la distribució dels internaments dins dels delictes patrimonials (gràfic 10), la gran majoria d'internaments, el 73%, s'aplica als robatoris. A una distància molt considerable se situarien els furts, que representen el 15%, i els robatoris i els furts de vehicles de motor, que suposen el 8%. De totes maneres, les estadístiques no ens permeten aprofundir en la manera com s'imposen els internaments, ja que no es distingeix entre delictes patrimonials comesos amb violència o intimidació i delictes en què no concorren aquestes circumstàncies. I aquesta dada és fonamental per a l'avaluació, atès que la regulació atorga un paper essencial a la concurrència d'aquestes circumstàncies en la imposició de l'internament, fins al punt que la regulació actual no permet aplicar el de règim tancat en els delictes patrimonials si no concorren aquestes circumstàncies, llevat que el delicte s'hagi comès en grup o amb pertinença a una organització excepte alguns casos agreujats d'estafes i apropiacions indegudes que, d'altra banda, són figures que amb prou feines tenen rellevància en aquestes franges d'edat.

Gràfic 10. Distribució dels internaments en delictes patrimonials l'any 2006

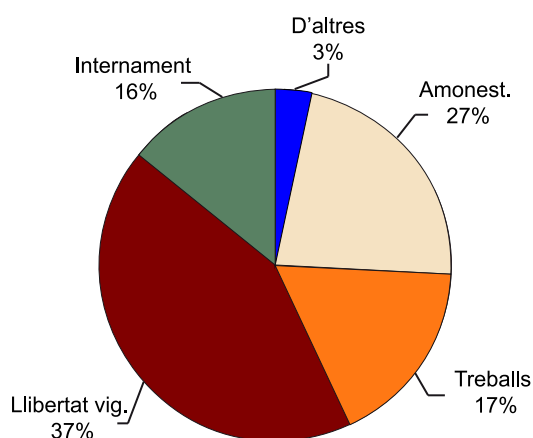
Font: quadre d'elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE

4. L'evolució de la distribució de les sancions aplicades als menors

Per a conèixer l'evolució que ha experimentat la pràctica que han seguit els jutjats de menors pot ser un bon punt de partida l'estudi que es va dur a terme en la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia (García Pérez i altres) i en què es va analitzar la pràctica dels jutjats de menors en els últims cinc anys de vigència de la Llei orgànica 4/1992, de 5 de juny, sobre reforma de la Llei reguladora de la competència i el procediment dels jutjats de menors, i el primer any de la Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

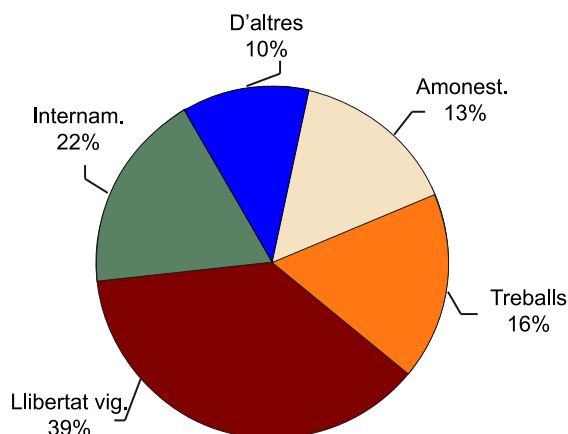
Segons aquest estudi, en els darrers cinc anys de vigència de la Llei 4/1992 (gràfic 11) els internaments representaven el 16% del total de mesures aplicades, i ocupaven el quart lloc en importància. Així, hi havia tres mesures que s'aplicaven més: la llibertat vigilada, que suposava el 37%, l'amonestació, el 27% i les prestacions en benefici de la comunitat, el 17%.

Gràfic 11. Sancions aplicades en la Llei 4/1992

Aquesta situació es va modificar considerablement amb l'entrada en vigor de la nova regulació, la Llei 5/2000. Aquesta normativa ha comportat (gràfic 12) un increment del volum d'internaments aplicats; s'ha situat en el 22% del total de sancions imposades i ha passat a ocupar el segon lloc en el quadre de mesures més acordades. Igual que en la regulació anterior, la llibertat vigilada continuaria sent la mesura més utilitzada. És molt significatiu el descens de l'amonestació que d'un 27% passaria a un 13%, de manera que ocuparia el quart lloc entre les mesures més emprades. El tercer lloc l'ocuparien les prestacions en benefici de la comunitat, amb un 17%.

Gràfic 12. Sancions aplicades el 2001

En els anys posteriors, les estadístiques de menors elaborades per l'INE, tal com ha anat constatant la doctrina, posen de manifest que el nivell d'internaments s'ha mantingut o fins i tot ha pujat lleugerament.

Si ens fixem en la informació que ofereixen les estadístiques de l'INE en el període 2007-2012, es pot observar (taula 7) que, després d'haver assolit un nivell molt alt el 2007, amb un 25%, en els dos següents anys la taxa va anar baixant a poc a poc fins a arribar al 21% del 2009. A partir d'aquest any s'ha anat incrementant la taxa d'internament fins a arribar l'any 2012 al 27%. Els nivells d'internament a Espanya són superiors als que presenten altres països europeus. Així, per exemple, a Alemanya, tal com indica Ostendorf, l'any 2004 l'internament representava l'11,3% de totes les mesures imposades. Suïssa té uns índexs d'internament més baixos, i, com indica Aebersold, l'any 2005 en aquest país les condemnes en relació amb aquesta sanció no arribaven al 8%. No obstant això, aquest autor destaca que en la pràctica s'imposa sovint l'internament cautelar, que, en molts casos, representa l'autèntica sanció penal.

Taula 7. Taxa d'internament període 2007-2012

Any	Taxa d'internament
2007	25%
2008	23%
2009	21%
2010	22%
2011	24%
2012	27%

Font: elaborat a partir de les dades proporcionades per l'INE.

En vista d'aquestes dades, es pot concloure que el nivell d'internaments en el període 2001-2012 s'ha mantingut i, fins i tot, incrementat lleugerament des del 22% inicial fins a assolir, alguns anys, nivells del 25% i fins i tot el 2012, el 27%.

Si ara comparem respecte de les altres sancions la situació el 2001, segons l'estudi efectuat per la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia (gràfic 12), amb l'actual (taula 8), observem que augmenta el percentatge de gairebé totes les sancions menys el de l'amonestació, que es redueix del 13% al 5%, i el del tractament ambulatori, que disminueix des del 3,5% al 2%. Entre les que puguen, crida l'atenció l'ascens de la llibertat vigilada, que d'un 39% passaria a un 59%. Com ja hem comentat abans, la xifra de llibertats vigilades pot estar inflada, tant perquè el període de llibertat vigilada es computa com a sanció en el registre central de menors condemnats com perquè en les sentències d'alguns jutjats de menors s'aplica una mesura d'internament seguida d'una llibertat vigilada, en comptes de distingir dins de la mesura privativa de llibertat el temps que s'ha de passar en un centre i el que ha de passar en llibertat vigilada, segons el que ens comenta la titular d'un jutjat de menors. D'altra banda, destaca l'important augment de la sanció de realització de tasques socioeducatives. L'increment en moltes mesures no privatives de llibertat es deu, si més no en part, a la millora dels recursos disponibles en les comunitats autònomes.

Taula 8. Sancions (dades del 2012)

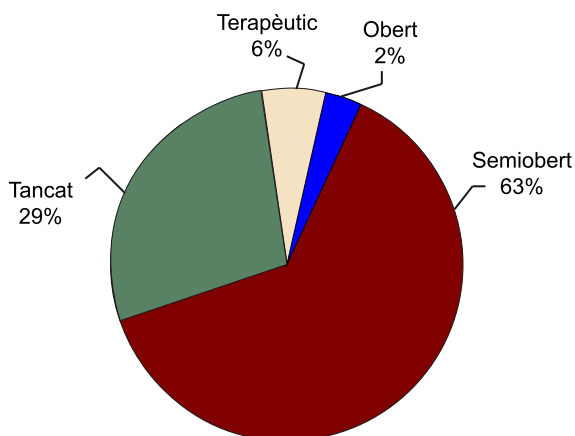
	Quantitat	Percentatge
Assistència a un centre de dia	143	1%
Amonestació	873	5%
Convivència amb una altra persona, família o grup educatiu	426	2,50%
Llibertat vigilada	9.566	59,00%
Prohibició d'aproximar-se a la víctima	564	3,50%
Prestació en benefici de la comunitat	4.892	30%
Permanència de cap de setmana	1.398	8,50%
Privació del permís de conduir	124	1%
Realització de tasques socioeducatives	2.660	16,50%
Tractament ambulatori	357	2%

Pel que fa a la distribució dels internaments, en l'estudi sobre el primer any d'aplicació de la Llei 5/2000 de la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia (García Pérez i altres) es va posar de manifest

(gràfic 13) que la modalitat més utilitzada és la de l'internament en règim semiobert, que representa gairebé els dos terços (63%), i a continuació se situa l'internament en règim tancat, amb gairebé un terç (29%).

Gràfic 13. Distribució dels internaments el 2001

Si comparem aquestes dades amb les del 2012 (gràfic 9), s'observa que la situació ha canviat, ja que, mentre que la modalitat d'internament en règim semiobert s'ha incrementat fins al 71%, el de règim tancat s'ha reduït fins a un 15%. Per la seva banda, el nivell de l'internament en règim terapèutic ha pujat lleugerament, del 6% a l'11%.

En relació amb la distribució dels internaments, segons un estudi efectuat pel Servei d'Inspecció del Consell General del Poder Judicial que no apareix datat, però que inclou dades referides al 2006 i el 2007 (taula 9), en la major part dels casos predomina l'execució de l'internament en règim semiobert. Per contra, n'hi ha quatre en què predomina l'internament en règim tancat i una de sola en què preval el de règim obert.

Taula 9. Distribució dels internaments segons la comunitat autònoma

Comunitat autònoma	Tipus de mesura	Percentatge (%) sobre el total
Andalusia	SO	81
Aragó	T	48
Astúries	SO	89
Canàries	SO	70
Castella i Lleó	O	51
Castella - la Manxa	SO	40
Catalunya	T	53
Extremadura	SO	50
Galícia	O	35

Abreviatures: O (obert); SO (semiobert); T (tancat).

Comunitat autònoma	Tipus de mesura	Percentatge (%) sobre el total
Madrid	SO	51
Múrcia	SO	43
Navarra	SO	73
País Basc	T	66
La Rioja	SO	62
València	SO	76

Abreviatures: O (obert); SO (semiobert); T (tancat).

A partir de l'anàlisi dels recursos que hi ha per a complir l'internament i de les dades sobre la modalitat d'aquest que més s'executa en cada comunitat autònoma, aquest estudi assenyala que "en ocasiones el mayor porcentaje de la medida de cumplimiento viene determinado por los recursos disponibles en calidad y cantidad. Así, en Extremadura no hay suficientes plazas disponibles para el cumplimiento de las medidas en régimen abierto y en Murcia y La Rioja no hay plazas para el cumplimiento de internamiento terapéutico. En Navarra y el País Vasco, el elevado índice de internamientos que se están cumpliendo en régimen cerrado está condicionado por el hecho de que en estas regiones se dispone de unos magníficos centros de este tipo".

A això, aquest estudi afegeix en les conclusions que "los recursos disponibles para la ejecución de medidas han evolucionado desde el inicio de la vigencia de la LORRPM en el mes de enero de 2001. Las Comunidades Autónomas que han introducido mejoras han sido Madrid, Murcia, Navarra, Rioja, País Vasco, Valencia, Baleares y Ceuta. Ahora bien, estas mejoras han estado dirigidas, con carácter general, al incremento de las plazas en los centros de internamiento, con una deficiente atención a los recursos disponibles en las medidas en medio abierto". I a continuació destaca que "las carencias más significativas son la insuficiencia de plazas para internamiento terapéutico correctamente atendidas por profesionales especializados, la escasez de técnicos y personal cualificado para atender el seguimiento de las medidas en medio abierto, la carencia de medios para poder ejecutar medidas socioeducativas, como la convivencia en grupos familiares, y los centros de día y pisos de convivencia".

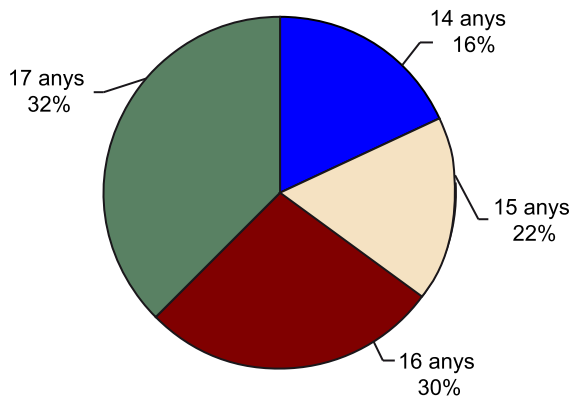
Pensem que es pot concloure que amb això es genera una situació altament perversa. La Llei orgànica 5/2000, el contingut de la qual és de competència estatal, va sorgir amb una vocació fonamentalment preventivo especial. Per a això es preveia un catàleg ampli de sancions l'objecte de les quals era aplicar al menor la sanció més adequada per a evitar la reincidència. En aquest esquema l'internament, tal com destaquen els textos internacionals, només s'hauria d'aplicar en els casos en què les altres mesures no siguin suficients. Enfront d'això, l'aportació dels mitjans materials i personals per a l'execució de les mesures acordades pels jutjats de menors correspon a les comunitats autònomes. Doncs bé, si en aquest context les administracions públiques inver-

teixen els recursos fonamentalment a la dotació de places d'internament i en dediquen molts menys a engegar les mesures de medi obert i, al mateix temps, això determina que la demanda (les resolucions judicials) s'adapti no tant a les necessitats dels menors pel que fa als recursos disponibles, l'aplicació que es fa del catàleg de sancions previst en una legislació que no és competència de les comunitats autònomes està condicionada en major o menor grau per aquestes. D'aquesta manera, les comunitats autònomes, que no tenen capacitat per a legislar en matèria penal, estaran orientant la política criminal en matèria de justícia de menors per mitjà de la seva política d'inversions concentrada només en algunes de les mesures que estableix la legislació penal. Per això no és estrany que, malgrat l'ampli catàleg de mesures que recull l'article 7.1, en la pràctica en algunes comunitats autònomes hi hagi mesures que no tenen rellevància per la insuficiència de recursos. Entre els indicadors de les mesures elaborats pel Departament de Justícia del País Basc en moltes se n'inclou un que ve a dir que no es recomana una mesura si no hi ha recursos idonis, de manera que aquesta situació no s'hauria de produir perquè existeix l'obligació de crear-los.

5. El perfil dels menors condemnats en el sistema de justícia penal juvenil

Pel que fa a les edats, si distribuïm per edats els condemnats l'any 2011 tenim el resultat següent:

Gràfic 14. Perfil dels menors condemnats segons l'edat

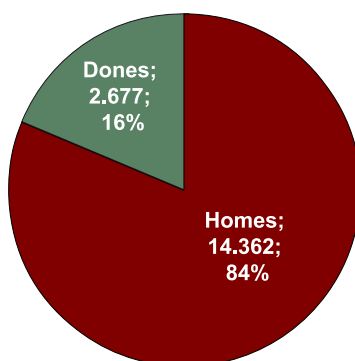

Font: estadístiques de l'INE de l'any 2011

Com es pot veure, el nombre de menors condemnats el 2011 s'incrementa amb l'edat; així, mentre que els de catorze anys són el grup menys nombrós, els de disset anys són el més nombrós. Això és lògic, ja que els menors de més edat cometem més delictes. Efectivament, els estudis criminològics, i també les estadístiques oficials, posen de manifest que les taxes de delinqüència augmenten amb l'edat; assoleixen un nivell màxim en els primers anys de la vintena i, a partir d'aquí, de primer es produeix una baixada lenta i després dels trenta una altra de bastant més acusada.

Pel que fa al sexe dels condemnats, l'any 2011 la distribució era la següent:

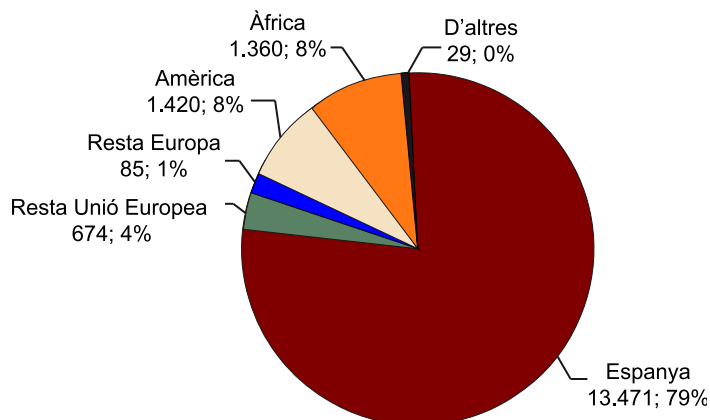
Gràfic 15. Perfil dels menors condemnats segons el sexe

Font: estadístiques de l'INE de l'any 2011

Si ara ens fixem en la nacionalitat dels condemnats, les dades indiquen els resultats següents:

Gràfic 16. Perfil dels menors condemnats segons la nacionalitat

Font: estadístiques de l'INE de l'any 2011

Les xifres de l'any 2011 impliquen una modificació considerable respecte de la situació que hi havia l'any 2001 (García Pérez i altres), en què els espanyols representaven un 92% dels condemnats.

Taula 10. Perfil de menors condemnats segons la procedència

Procedència	Nombre	Percentatge (%)
Espanya	5.966	92,1
Marroc	214	3,3
Algèria	33	0,5
Restat d'Àfrica	13	0,2
França	23	0,4
Restat d'Europa	65	1
Amèrica	51	0,8
Àsia	19	0,3
Oceania	1	0
Total	6.478	100

Font: estudi realitzat per l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia.

D'altra banda, cal tenir present que les estadístiques de l'INE no ofereixen altres dades del perfil dels menors condemnats, per la qual cosa per a esbrinar aquestes dades no queda més remei que considerar els pocs estudis que s'han fet sobre la matèria. En la recerca de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia de Màlaga (García Pérez i altres), que va comprendre els últims cinc anys d'aplicació de la Llei orgànica 4/1992 i el primer any de vigència de la Llei orgànica 5/2000 es van poder constatar els aspectes següents:

Una qüestió de gran transcendència en l'estudi de la delinqüència de menors és la relativa a **formació**. Una de les dades que més crida l'atenció en aquesta matèria és la incidència especial que té el fracàs escolar en els menors que

arriben als jutjats de menors. En la Llei 4/1992 representa el 20%, mentre que en la nova regulació puja fins al 43%. I això sense comptar els que gairebé són analfabets.

A això anterior cal sumar altres factors. En primer lloc, molts menors tenen problemes d'absentisme escolar. Així, un 22,1% dels menors amb la Llei 4/1992 i un 25,2% amb la nova Llei falta sovint a classe. S'hi ha d'afegir que un 2,7% i un 2,2%, respectivament, no va mai a classe. En segon lloc, hem constatat que un gran nombre d'ells té una conducta conflictiva a les aules. En la Llei 4/1992 en un 27,7% dels menors s'esdevé aquesta circumstància, mentre que amb la nova regulació el percentatge s'eleva fins al 28,6%.

Pel que fa a l'**estat civil dels progenitors**, en la Llei 4/1992 el 51,7% d'aquests estan casats, el 21,7% separats, el 3,2% divorciats i finalment el 7,5% són vidus. En la Llei 5/2000, en el 43,2% dels menors els pares estan casats, en el 25,6% separats, en el 2,5% divorciats i en el 10,4% són vidus. Per tant, es pot concloure que amb la nova regulació s'incrementa el percentatge dels separats i divorciats, i també el dels vidus, mentre que disminueix el dels casats.

Quant a la **situació econòmica** de les famílies dels menors, en la Llei 4/1992 el 13,6% tenen uns ingressos baixos, en un 17,3% l'economia familiar depèn de feines precàries i en l'1,8% cap membre de la unitat familiar no té ingressos. Per contra, en el 40,9% dels menors no es presenten problemes d'aquest tipus. En la Llei 5/2000 en el 9,4% dels menors la família disposa d'ingressos baixos, en el 16,7% depèn de feines precàries i en l'1,1% ningú no ingressa cap salari. En canvi, no s'observen problemes econòmics en el 40,7%.

Amb la Llei 5/2000 s'ha reduït molt el percentatge de menors que **conviu** amb els dos progenitors (del 52,6% al 40,3%). En canvi, creix el dels que ho fan amb un de sol, el dels que ho fa amb la seva parella (del 0,4% al 2,4%) i el dels que estan en institucions de protecció (del 6,7% al 9%).

Com acabem d'assenyalar, hi ha un percentatge gens menyspreable que amb la Llei 5/2000 està en institucions de protecció. Es tracta d'una qüestió molt important per a les administracions públiques, segons el que disposa l'article 61.3 en matèria de responsabilitat civil.

Quant a la nacionalitat dels que es troben en institucions de protecció, en el cas de la Llei 4/1992 el 88,7% d'ells eren espanyols i el 6,8% marroquins. En la Llei 5/2000 la qüestió es modifica, ja que el percentatge dels espanyols baixa fins al 75,7%, mentre que s'incrementa bastant el dels marroquins, que passa a representar el 20%.

Una altra dada molt significativa dels menors que es troben en protecció és la de la taxa de reincidència. Amb la Llei 4/1992, el 53,5% és reincident, enfront d'un 46,5% que no ho és. En el cas de la Llei 5/2000 el percentatge de reincidents és encara més gran, i arriba al 70,4%. Això significa que la taxa

de reincidència és molt elevada en aquest col·lectiu, ja que en l'àmbit general durant l'aplicació d'aquestes normatives els índexs se situen en el 21,1% i en el 36,3%, respectivament.

Un percentatge important de menors (superior al 30% en totes dues lleis) presenta un **entorn social** conflictiu. Així mateix, més d'un 35% té un grup d'iguals problemàtic.

6. El perfil dels menors internats

En l'estudi de la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia (García Pérez i altres) es va poder constatar que, malgrat que al sistema de justícia penal de menors arriben menors de totes les classes socials, la veritat és que el perfil del menor que va a un centre d'internament és el d'un noi amb un entorn social i un grup d'iguals problemàtic i amb una situació econòmica familiar dolenta.

En un altre estudi realitzat al País Basc per San Juan Guillén i Ocáriz Passevant es va observar que "el perfil del menor infractor o infractora que cierra una medida en 2003 en centroeducativo es un varón nacido en la CAPV (seguido de los menores magrebíes), con una situación socioeconómica familiar insuficiente, con una familia desestructurada, con problemas familiares de salud mental y/o física, con progenitores con consumo de tóxicos y episodios delictivos, con presencia de la variable «ruptura de vínculos» y que en un 27% ha sufrido abandono".

Perfil descriptiu diferenciat del jove a qui s'aplica una mesura d'internament en comparació de la població general estudiada

- Hi ha més nois (93,2%) que en la població general de justícia juvenil (87,3%).
- Hi ha més estrangers (49,3% enfront del 13,9%).
- Són més joves en el primer contacte que tenen amb la justícia (15 anys de mitjana enfront de 16,05 anys de la població general de justícia juvenil).
- Presenten en una proporció més gran consum de tòxics (96,4% enfront del 73,5%).
- Hi ha més menors en el grup dels que han patit la ruptura de vincles al llarg de la seva història (68,0% enfront del 26,4%) i desaparicions traumàtiques de familiars (64,4% enfront del 37,3%).
- Un nombre més alt de menors ha patit maltractaments físics intrafamiliars (71,0% enfront del 30,6%) i també maltractaments psíquics o emocionals (87,8% enfront del 49,9%).
- Hi ha un nombre més gran de famílies amb antecedents delictius (67,2% enfront del 37,7%).
- Els problemes de salut física dins la família hi són més presents (78,3% de famílies en tenen, enfront del 47,3%), com també els de salut mental (71,9% enfront del 41,1%) i de toxicomania (82,6% enfront del 48,3%).
- Hi ha menys casos en què conviuen amb la família d'origen (44,6% enfront del 77,4% de la població general de justícia juvenil); les condicions de residència són pitjors (sense domicili fix o al carrer: 40,8% enfront del 9,0%), i la situació socioeconòmica és també molt pitjor que la de la població general (insuficient: 77,1% enfront del 32,1%).
- Estan matriculats en una proporció molt inferior (89,1% enfront del 61,7%).

- Tenen menys estudis, l'ESO sense acabar o només formació no reglada (92,8% enfront del 65,1%).
- No treballen (88,0% enfront del 49,9%).
- Pertanyen a grups dissociats (92,7% enfront del 56,4%).
- Tenen més antecedents per causes prèvies (87,8% enfront del 43,5%).
- Acumulen un nombre més gran de fets delictius en la mateixa causa (tres fets delictius o més: 14,2% enfront del 4,1% de la població general).
- Els delictes violents hi són presents en una proporció més gran (68,9% enfront del 34,7%).
- Cometen els delictes amb amics majoritàriament més grans de divuit anys (34,6% enfront del 24,2%) o sols (36,2% enfront del 23,0%).

Font: estudi de Capdevila, Ferrer i Luque.

En un estudi efectuat a Catalunya per veure l'eficàcia de les diverses sancions imposades a menors que es van acabar de complir l'any 2002, també es va posar de manifest la concurrència de factors de risc social en els que van complir la mesura d'internament, tal com podem veure en el gràfic 14.

Si bé al sistema de justícia juvenil arriben menors de tota classe, la veritat és que en el cas de la mesura d'internament predomina el perfil de menors en els quals concorren factors de risc social. Per això no és estrany que Capdevila i Ferrer, en un estudi sobre menors immigrants no acompanyats, poguessin concloure que "las características específicas de los menores inmigrantes no acompañados en esta comunidad autónoma parecen confirmar la idea de que aquellos que acaban delinquiendo, mayoritariamente, tienen unas características de mayor riesgo. Esto es así porque en mayor porcentaje han vivido en la calle en su país de origen, provienen de familias problemáticas y tienen un nivel escolar inferior". En aquest estudi es va comprovar que l'internament, especialment el cautelar, s'aplica sobretot als estrangers i més concretament als menors immigrants no acompanyats, amb la conclusió que en aquesta situació, entre altres factors, hi té a veure "la situación precaria de estos menores (falta de domicilio, situación de riesgo, etc.)".

Així mateix, al País Basc el Departament de Justícia, a petició del Defensor del Poble d'aquesta comunitat autònoma (Informe de l'any 2008), constata "l'alta proporció, en el sistema de justícia juvenil, de menors que provenen dels sistemes de protecció dependents de les diputacions forals, especialment en els casos de conductes o mesures més greus (mesures cautelars i internaments). En aquest sentit, aporta les dades següents, corresponents a l'any 2007 i referides a mesures fermes:

- El 44,5% dels casos d'internament.
- El 29,7% dels casos de prestacions en benefici de la comunitat.
- El 28,9% dels casos de llibertat vigilada.
- El 43,41% dels casos de permanència de cap de setmana.
- El 50% de les convivències en grup educatiu.

- El 18,5% de les assistències a un centre de dia.

Aquestes dades mostren la interrelació entre tots dos sistemes, especialment en els menors que són objecte de les mesures més dures o restrictives (internaments), cosa que apareix encara amb molta més claredat si ens fixem en els internaments cautelars. La situació és especialment destacable en el cas dels menors estrangers no acompanyats i, encara més, en els dos darrers anys, en el cas de Guipúscoa... L'experiència mostra que quan el sistema d'acolliment no respon de manera adequada a les necessitats bàsiques, un gran part dels problemes acaben esquitxant el sistema penal".

7. L'eficàcia preventivoespecial de les mesures

Una vegada hem vist l'aplicació que es fa actualment del catàleg de sancions i de l'evolució que ha experimentat en els últims catorze anys, en aquest apartat ens ocuparem dels coneixements que ens proporcionen les investigacions criminològiques sobre l'eficàcia preventivoespecial de les sancions penals.

Podem fixar el punt de partida en la premissa que sembla que orienta la política criminal en matèria de menors que cometen delictes i que es plasmaria en la idea que, com més rigor en la sanció, més eficàcia. Aquesta hipòtesi es va recollir fins i tot en el text de la LORRPM per mitjà de la disposició addicional sisena:

“Avaluada l'aplicació d'aquesta Llei orgànica, escoltats el Consell General del Poder Judicial, el Ministeri Fiscal, les comunitats autònomes i els grups parlamentaris, el Govern ha d'impulsar les mesures orientades a sancionar amb més fermesa i eficàcia els fets delictius comesos per persones que, fins i tot sent menors, revesteixin una gravetat especial, com són els que preveuen els articles 138, 139, 179 i 180 del Codi penal.

Amb aquesta finalitat, s'ha d'establir la possibilitat de prolongar el temps d'internament, el seu compliment en centres on es reforcin les mesures de seguretat imposades i la possibilitat del seu compliment a partir de la majoria d'edat en centres penitenciaris”.

El compliment del mandat de la disposició addicional sisena és una de les raons fonamentals que ha al·legat el legislador per a efectuar la reforma de la LORRPM, per mitjà de la Llei orgànica 8/2006, de 4 de desembre, que ha comportat un enduriment del tractament dels menors delinqüents.

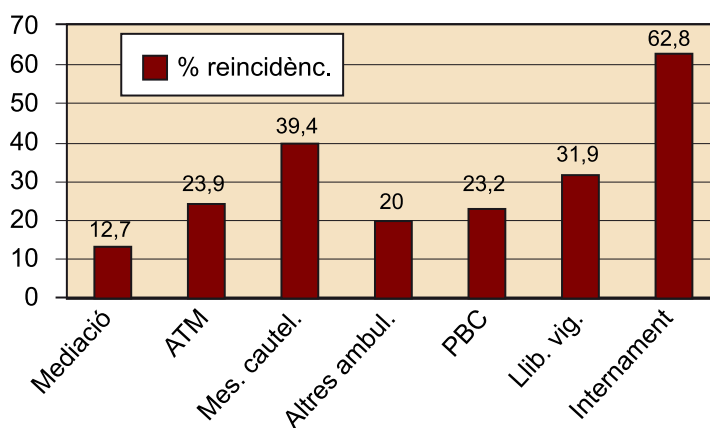
No obstant això, si es tracta d'evitar que els menors que han comès algun delictes ho tornin a fer, és a dir, d'assolir objectius de prevenció especial, aquesta afirmació no s'ha pogut verificar empíricament. Efectivament, no hi ha estudis que hagin pogut acreditar que les sancions més greus, especialment les d'internament, siguin més eficaces que les més lleus, les ambulatories. Més aviat hi ha dades que apunten en el sentit contrari.

Malgrat això, abans d'analitzar les investigacions que s'han fet sobre aquesta matèria, cal destacar que els estudis sobre l'eficàcia preventivoespecial de les sancions plantegen problemes metodològics greus que són difícils de superar. La reincidència, després de la resposta de la justícia de menors, se sol esbrinar a partir dels registres oficials (nova detenció per part de la policia o nova intervenció de la justícia de menors), sense tenir present que el subjecte pot haver tornat a delinquir i que el seu delictes probablement no ha arribat a coneixement dels òrgans encarregats de la seva persecució. A això anterior caldria sumar les dificultats per a formar un grup de control integrat per menors de característiques semblants que hagin comès el mateix delictes i que hagin patit una altra sanció per veure si els resultats haurien estat idèntics. En aquest sentit, molts treballs als quals ens referirem s'ocupen de les taxes de reincidència

d'un grup més o menys ampli de menors que tenen característiques diferents i que han rebut diverses respostes per part de la justícia penal. Es tractaria de veure si tots els menors que han passat pel sistema de justícia de menors en un període de temps determinat després d'haver complert la sanció imposada han tornat a delinquir, i distingir la taxa de reincidència segons el tipus de sanció imposada. En la reincidència o no d'un subjecte poden haver concorregut altres variables diferents de la sanció, com destaca Fasoula. Un cop fets aquests aclariments, vegem ara els estudis sobre taxes de reincidència.

Capdevila, Ferrer i Luque han efectuat un estudi a Catalunya amb tres objectius: determinar tant la taxa general de reincidència dels menors que passen pel sistema de justícia de menors a Catalunya com la taxa específica tenint en compte la mesura aplicada; conèixer els factors estàtics (edat, sexe, etc.) i dinàmics (entorn social, formació, experiència laboral, etc.) que prediuen millor la reincidència, i finalment identificar el perfil dels menors que arriben al sistema de justícia de menors. Per a això han efectuat un seguiment de tots els menors que van acabar de complir el 2002 la mesura aplicada pel delictes comès i han comprovat si fins al desembre del 2004 havien tornat a aparèixer en el sistema de justícia de menors o si escau en el d'adults acusats d'haver comès un altre delictes. Durant l'any 2002 van acabar de complir la mesura 3.728 menors. A partir d'aquí es va seleccionar una mostra que al final es va aproximar molt al nombre total de menors, ja que el nombre de menors objecte de seguiment va arribar als 2.903. En el seu estudi, un 22,7% d'ells torna a cometre delictes. No obstant això, aquest índex varia molt segons el tipus de resposta que es va donar al menor pel delictes (gràfic 17).

Gràfic 17. Percentatge de reincidència segons la mesura aplicada

Abreviatura: ATM: casos en què hi ha amonestació o sobreseïment per diverses raons (prescripció, l'equip tècnic considera que no és convenient prosseguir, etc.).

A partir d'aquestes dades, els autors de l'estudi assenyalen que "la reincidencia más baja, como era de esperar, se da en los programas de mediación y reparación que coinciden, como hemos visto, con los perfiles descriptivos de población más normalizada. A partir de aquí se observa como la tasa va aumentando siguiendo un orden ascendente que se corresponde a un aumento, también, de la intensidad de intervención de los programas: otras medidas abiertas, PBC, libertad vigilada, cautelares e internamiento. Estos resultados establecen

una correlació clara entre la aplicació de una u otra medida penal y el perfil criminológico del menor. Un perfil más duro se corresponderá con las medidas más intervencionistas. Los perfiles descriptivos de los menores en cada programa también apuntan en este sentido: los sujetos de los programas de más intervención presentan más indicadores de riesgo en las variables estudiadas y tienen menos factores de protección. La presencia de factores de riesgo y la ausencia de factores de protección explicarían el aumento de las tasas de reincidencia en estos programas” (gràfic 14).

Encara que la taxa de reincidència general en l'internament és del 62,8%, la veritat és que l'estudi mostra diferències importants segons el tipus de centre (gràfic 17), de manera que els percentatges de reincidència per centre de compliment varien des del 81,4% de l'únic centre on només es complia l'internament en règim tancat fins al 25% en l'únic que era de règim obert, passant pel 33,3% en un de règim semiobert fins a assolir taxes del 57,8% o el 71,4% en centres on s'executava l'internament en règim semiobert i tancat.

Taula 11. Taxes de reincidència en el delictes segons el centre i el tipus d'internament

Taxes de reincidència en el delictes segons el centre i el tipus d'internament		
Centre	Règim de vida inicial	Taxa de reincidència
L'Alzina	Tancat	81,4%
Til·lers	Tancat/semiobert	71,4%
Montilivi	Tancat/semiobert	57,8%
Segre50	Tancat/semiobert	–
Oriol Badia	Semiobert	33,3%
Folch i Torres	Obert	25,0%
Mitjana de l'internament		62,8%

Atenent el sexe, la taxa de reincidència és del 25,2% en el cas dels nois, mentre que en el de les noies és gairebé la meitat menys, un 12,7%. Per tant, les noies no solament cometes menys delictes i de menor gravetat, sinó que, a més a més, tenen una taxa de reincidència més baixa.

En vista de les variables, segueixen les dades d'aquest estudi, que concorren en reincidents i no reincidents; els autors de l'estudi posen de manifest que hi ha unes diferències notables entre els uns i els altres, com es pot comprovar en la taula 12.

Taula 12. Comparació de perfils dels joves

Perfil del jove reincident	Perfil del jove no reincident
<ul style="list-style-type: none"> • És home. • És estranger. • Té més germans. • L'edat del primer contacte amb la justícia és, de mitjana, 15 anys. • És consumidor de tòxics. • Els que tenen problemes de salut mental són en aquest grup. • Ha viscut el trencament de vincles familiars. • Ha viscut la pèrdua traumàtica de familiars. • Ha patit maltractaments físics intrafamiliar. • Ha patit maltractaments psíquics o emocionals. • Hi ha antecedents delictius en la família. • Hi ha antecedents delictius en la família. • En la família hi ha problemes greus de salut física, o de salut mental. • En la família hi ha problemes de toxicomania. • És més freqüent la inestabilitat en la residència. • La situació socioeconòmica és insuficient. • Viu en centres de menors o tot sol. • No està matriculat a l'escola. • No té estudis o no ha acabat l'ESO. • No treballa. • Té relació amb grups dissocials. • Si tenen parella, aquesta és dissocial. • En la causa base se li ha imposat mesures cautelars o llibertat vigilada o internament. • Comet delictes contra la propietat. • En la causa base consta un delictes violent. • Té antecedents. La mitjana és de 3,52. • La mitjana de causa en el seu expedient de la DGJJ és de 7,66. • Continua cometent fets delictius encara que estigui sota control de la DGJJ. • És més jove quan finalitza la intervenció en la justícia: 17,26 anys de mitjana. 	<ul style="list-style-type: none"> • És dona. • És nacional. • És fill únic. • L'edat del primer contacte amb la justícia és, de mitjana, 16,4 anys. • No consumeix tòxics. • No té problemes de salut mental. • No ha viscut el trencament de vincles familiars. • No ha viscut la pèrdua traumàtica de familiars. • No ha patit maltractaments físics intrafamiliar. • No ha patit maltractaments psíquics o emocionals. • No hi ha antecedents delictius en la família. • No hi ha problemes greus de salut física o de salut mental dins la família. • No hi ha problemes de toxicomanies en la família. • Hi ha estabilitat domiciliària. • La situació socioeconòmica és suficient o alta. • Viu amb la família d'origen. • Manté la referència escolar. • Ha finalitzat l'ESO o té més formació superior. • Els que tenen edat per a treballar majoritàriament s'inclouen en aquest grup. • No tenen relacions amb grups dissocials. • No tenen parella o si en tenen és prosocial. • En la causa base se li ha aplicat mediació. • Comet delictes contra la salut pública. • En la causa base consta un delictes no violent. • No tenen antecedents, o en tenen menys. La mitjana és d'1,02. • La mitjana de causa en el seu expedient de la DGJJ és de 2,24. • No comet fets delictius mentre dura l'actuació de la DGJJ. • És més gran quan finalitza la intervenció en la justícia: 17,70 anys de mitjana.

En un altre estudi efectuat al País Basc per San Juan Ocariz s'esbrina la taxa de reincidència per grups de sancions. El període d'estudi que abasta la recerca va des del gener del 2003 fins al desembre del 2007, és a dir, pràcticament cinc anys. La població objecte d'estudi són tots els menors que durant l'any 2003 van acabar una mesura judicial en medi obert o en un centre educatiu. En les sancions de medi obert, la taxa de reincidència és del 21,7%. En el cas de les mesures privatives de llibertat (internament i permanència de cap de setmana) la taxa de reincidència puja fins al 53,4%. Si només ens fixem en els internaments, aleshores la taxa de reincidència s'incrementa fins a gairebé un 59%. Finalment, si ens centrem únicament en els casos en què la sanció complerta era pel seu primer delictes, és a dir, aquells que amb anterioritat no havien comès cap altre delictes, aquí la taxa de reincidència baixa fins al 18,5%.

En la recerca realitzada a Astúries per Bravo, Sierra i Valle la mostra va comprendre tots els subjectes l'expedient dels quals s'havia tancat entre el 2001 i el 2004, i el període mitjà de seguiment va ser d'1,6 anys. Es va comprovar que la taxa de reincidència per als condemnats a mesures no privatives de llibertat va ser del 27%. En canvi, quan la mesura aplicada va ser d'internament, la taxa de reincidència va pujar fins al 70%.

Finalment, en un estudi que acabem de finalitzar en la Secció de Màlaga de l'Institut Andalús Interuniversitari de Criminologia (García España i altres) s'ha buscat la taxa de reincidència en els menors que van ser condemnats el 2002 a Màlaga, Granada i Sevilla, cosa que va implicar una mostra de 590 persones.

La taxa general de reincidència després del compliment de la sanció ha estat del 34,5%, si bé els resultats varien segons la província. Així, Màlaga presenta un nombre més gran de reincidents (52,3%) que de no reincidents, i tant en termes absoluts com relatius té un nombre de reincidents superior que Sevilla (29,7%) i Granada (22%).

Finalment, si es distingeix el grau de reincidència en funció de la sanció s'observa que, mentre que en el cas de l'internament és del 59%, en les altres sancions aquest percentatge baixa fins al 35,5%. En els casos de mediació la taxa és del 17,6%.

Recentment s'ha publicat una investigació realitzada per l'Àrea de Recerca i Formació Social i Criminològica del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya en què s'analitza la taxa de reincidència dels menors que passen pel programa de mediació i reparació.

La mostra comprèn tots els menors que van acabar un programa de mediació a Catalunya durant l'any 2008. S'ha seguit els menors fins al 30 de juny del 2011. Al mateix temps es van crear tres grups de control i es va estudiar tota la població que va acabar la mesura l'any 2008 en cadascun dels casos i se'ls va fer un seguiment fins a la data indicada.

El primer grup de control estava integrat per tots els casos en què es va aplicar l'article 27.4 (proposta de l'equip tècnic de sobreseure el cas perquè ha transcorregut molt temps des de la comissió del delictes o perquè amb els tràmits processals realitzats al menor li ha quedat clar el retret que mereix la seva conducta).

El segon grup estava integrat per tots els que van ser condemnats exclusivament a una mesura d'amonestació.

El tercer grup estava format pels casos en què l'equip tècnic va proposar unes prestacions en benefici de la comunitat en el seu informe inicial, tant si aquesta mesura finalment va ser o no la proposada.

Per a efectuar la comparació entre els grups de control i el grup experimental dels derivats a una mediació, es va seleccionar una mostra representativa d'aquest darrer grup amb un nombre d'individus semblant al que tenen els grups de control.

La taxa de reincidència fins a l'any 2011 en els programes de mediació i reparació augmenta fins al 26,1 dels menors. En el cas dels menors als quals es va proposar el sobreseïment en virtut de l'article 27.4, la taxa de reincidència és del 15,3%, diferència que, segons els investigadors, és estadísticament significativa. Encara que no han pogut trobar la raó de la diferència, sembla que pot estar relacionada amb el sexe, en la mesura en què als menors de sexe masculí se'ls deriva en una proporció més gran al programa de mediació i reparació. Quant a la comparació amb els menors sotmesos a amonestació, la taxa de reincidència d'aquests puja fins al 30,5%, però aquesta diferència no és estadísticament significativa. Finalment, en el cas dels menors als quals l'equip va proposar unes prestacions en benefici de la comunitat, la taxa de reincidència és del 31,5%, si bé consideren que la diferència amb la del programa de mediació no és estadísticament significativa.

Aquests estudis corroboren els resultats obtinguts en altres recerques efectuades a l'estranger. Així, en un treball que es va realitzar a Alemanya (Jehle, Heinz i Sutterer) es va analitzar el grau de reincidència durant els quatre anys següents al compliment de la sanció penal; es va prendre com a punt de partida l'any 1994 i el seguiment es va acabar el 1998. En aquest cas es van estudiar no solament els menors sinó també els adults, i el nombre total de persones que van ser condemnades o van complir condemna el 1994 va pujar a 947.043 persones. En aquest període la taxa de reincidència general va ser del 35%. La conclusió principal és que l'índex de reincidència és més alt com més greu és la sanció (taula 13). Entre els menors que van estar sotmesos a internament van tornar a delinquir el 73% en els quatre anys següents al seu compliment; en canvi, en el cas de l'internament amb remissió condicional la xifra es va quedar en el 57,4%, en les altres sancions aquest nivell es va elevar fins al 60,1% i finalment en els casos de desjudicialització recollits en els articles 45 i 47 *Jugendgerichtsgesetz* va ser del 40,7%.

Taula 13. Taxa de reincidència segons el tipus de sanció de la sentència base

Grups d'edat	Tipus de sanció de la sentència base						
	FS oB	FS mB	JS oB	JS mB	Multa	Altres	Desjudicialització
						sancions	§§ 45, 47 JGG
Menors (14-18 anys)			73,0%	57,4%		60,1%	40,7%

Abreviatures: FS (pena privativa de llibertat); mB (amb suspensió); JS (internament); oB (sense suspensió condicional)

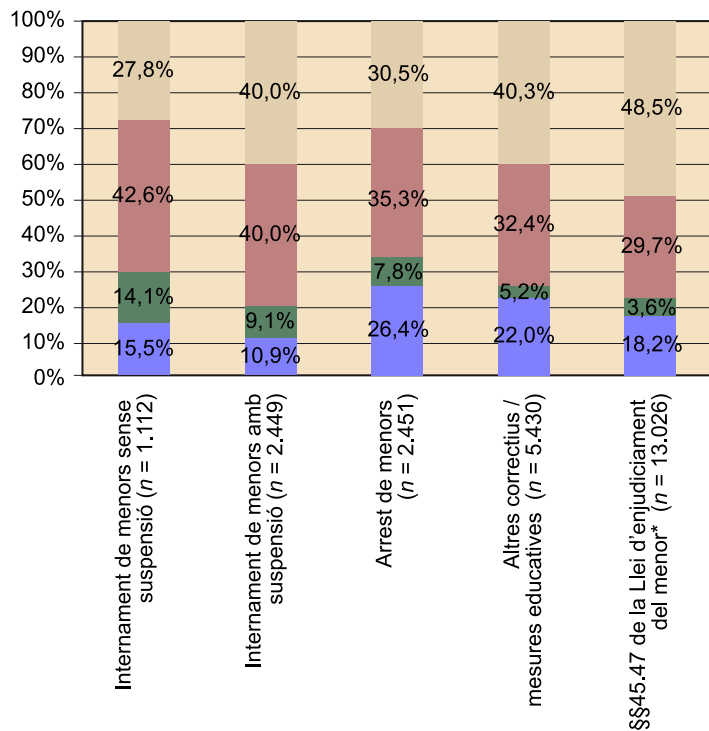
Grups d'edat	Tipus de sanció de la sentència base						
	FS oB	FS mB	JS oB	JS mB	Multa	Altres	Desjudicialització
Joves (18-21 anys)	43,6%	46,1%	79,0%	60,0%	37,2%	54,9%	38,2%
Adults	55,0%	43,6%			29,8%		

Abreviatures: FS (pena privativa de llibertat); mB (amb suspensió); JS (internament); oB (sense suspensió condicional)

Si acarem els resultats obtinguts en la recerca realitzada a Catalunya amb l'efectuada a Alemanya, els percentatges de reincidència per a la mesura d'internament que no és objecte de remissió condicional són una mica més baixos a Alemanya, si bé cal tenir present que en aquest país el seguiment va ser de quatre anys.

Certament caldria destacar, com fan Jehle, Heinz i Sutterer, que els índexs de reincidència en les diferents sancions no són comparables, atès que si als menors que tenen millor pronòstic de perillositat se'ls apliquen les mesures més lleus i als de pitjor l'internament, és lògic que en aquests el grau de reincidència sigui més alt. En aquesta línia apunten algunes dades d'un estudi de Harrendorf sobre la reincidència dels delinqüents violents, en què va prendre com a mostra tots els menors sobre els quals havia recaigut una resolució l'any 1994 i va efectuar un seguiment en els registres oficials fins a l'any 1998.

Gràfic 18. Taxa de reincidència en funció de les sancions imposades als delictes violents

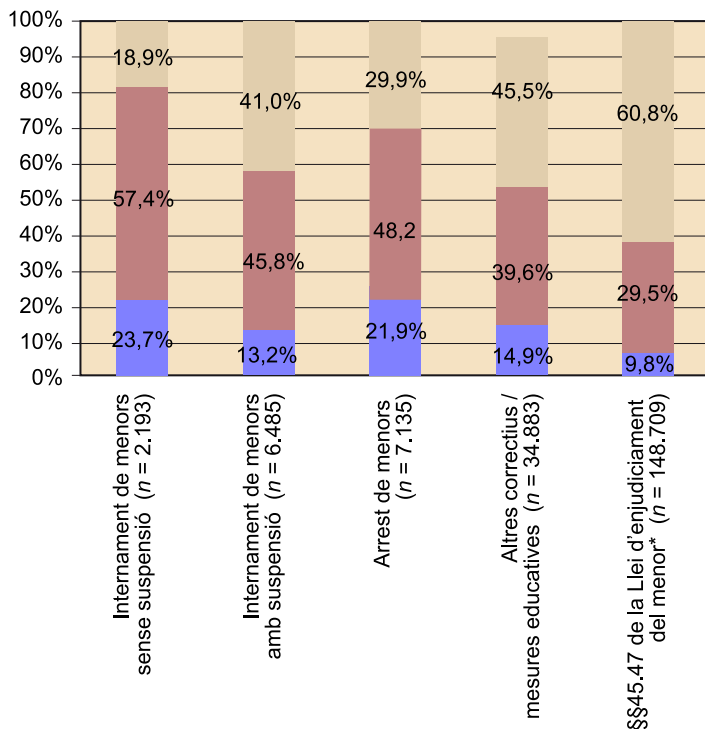

Sanció de la sentència de referència

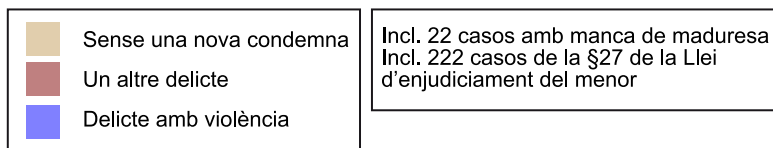
- Sense una nova condemna
- Un altre delictes
- Un altre delictes amb violència
- Delicte del mateix grup

Incl. 4 casos amb manca de maduresa
 Incl. 48 casos de la §27 de la Llei d'enjudiciament del menor

Gràfic 19. Taxa de reincidència en funció de les sancions imposades als delictes no violents

Sanció de la sentència de referència

En la recerca de Harrendorf es posa de manifest que en els casos de desjudicialització la taxa de reincidència és més alta quan es tracta de delictes violents que quan no són delictes d'aquest tipus. Passa una cosa semblant amb les sancions formals no privatives de llibertat.

En relació amb això anterior caldria respondre, en primer lloc, que aquest percentatge de fracàs potser és tan elevat no solament pel perfil dels destinataris d'aquestes mesures sinó també perquè en part s'aplica a persones per a les quals aquestes mesures no són idònies. La recerca de Harrendorf revela que amb independència del tipus delictiu comès (violent o no) i dels antecedents dels subjectes, la mesura d'arrest prevista en la Llei penal juvenil alemanya mostra una taxa de reincidència molt elevada (70%), la qual cosa permet assegurar que no tot és un problema de pitjor o millor pronòstic de perillositat del menor, sinó que també hi incideix d'una manera notable l'elecció del tipus de mesura. Però no solament les dades de l'arrest apunten en aquest sentit. Així, malgrat el fet que les mesures informals (la desjudicialització) tinguin pitjors resultats en els menors que han comès fets violents no ens ha de fer oblidar que la veritat és que les mesures informals tenen uns resultats més bons que la d'internament.

Apunten en aquesta direcció algunes recerques en què s'han format grups integrats per menors amb característiques semblants que han comès els mateixos fets. En aquests treballs s'ha pogut comprovar també que els condemnats a les mesures més pedagògiques han tingut una taxa de reincidència més baixa que els castigats amb mesures més repressives. Així, Wellhöfer s'ocupa d'una recerca en què s'analitzen cinquanta casos de menors condemnats a cursos de capacitació social (*soziale Trainingskurse*) i cinquanta casos de menors que van ser condemnats a una mesura privativa de llibertat d'arrest entre el 1989 i el 1991. Tots ells havien comès delictes bastant similars i fins i tot els sancionats amb els cursos tenien més antecedents penals que els castigats amb l'arrest. Efectivament, mentre que els primers presentaven una mitjana de 2,3 antecedents, els segons només en tenien una mitjana d'1,7. Al cap de vint-i-un mesos, entre els que van assistir a cursos el nivell de delinqüència havia baixat a l'1,3; en canvi entre els que van patir l'arrest el nivell es va incrementar fins al 2,1. En definitiva, els condemnats a cursos de capacitació, malgrat que tenien més antecedents, van tenir un índex de reincidència més baix després del compliment de la mesura que els que van estar sotmesos a arrest.

En segon lloc, com ha destacat Albrecht, encara que els nivells de reincidència no siguin comparables, cal tenir present que les sancions s'imposen justament per a evitar que el menor torni a delinquir. I des d'aquesta perspectiva preventivoespecial, l'internament presenta amb diferència els pitjors resultats. Si les mesures privatives de llibertat s'imposen als que presenten més dèficit, se suposa que això s'esdevé perquè són mesures que estan justament més ben preparades per a afrontar aquesta pitjor situació del menor, la qual cosa, no obstant això, en la pràctica no és així.

Synowiec, partint de la hipòtesi que per a autors de característiques semblants que han comès fets similars les mesures ambulatories són més eficaces que les privatives de llibertat, efectua una anàlisi de les diverses recerques que s'han ocupat del tema. Aquest autor arriba a la conclusió que "no es pot considerar empíricament demostrat que les mesures ambulatories, malgrat els resultats de les recerques aparentment més favorables, tinguin uns efectes més favorables i una major eficiència que les privatives de llibertat en el cas de grups similars d'autors i de delictes. No obstant això, des de la perspectiva dels costos, es pot admetre un efecte superior de les mesures ambulatories, ja que l'aplicació d'aquestes implica uns costos més baixos que la imposició de sancions privatives de llibertat".

A partir dels coneixements actuals sobre l'eficàcia de les sancions, s'ha formulat, com destaca Albrecht, el principi de l'àmplia intercanviabilitat de les sancions penals imposades a menors, cosa que permet aprofundir al seu torn en el principi de subsidiarietat, ja que si les sancions més greus, les privatives de llibertat, per regla general no comporten uns resultats més bons que les menys

greus, les ambulatòries, caldria aplicar més aquestes, ja que, com destaca Synowiec, tenen uns costos inferiors. Això es traduiria, com ha destacat Walter, en la màxima que en cas de dubte cal optar per menys i no per més sanció.

8. Algunes conclusions politicocriminals sobre la situació del sistema de justícia juvenil

El plantejament de l'article 7.3 de la LORRPM és coherent amb la finalitat preventivo-especial que caracteritza la regulació. Si es tracta d'eliminar els dèficits educatius que porten el menor a cometre els delictes, la sanció adequada no es pot conèixer per endavant, sinó que dependrà dels factors personals, familiars i socials que concorrin en cada subjecte; és a dir, el fet comès és un factor més que s'ha de valorar amb vista a identificar les necessitats que presenta el menor i la mesura més idònia per a afrontar-lo. No obstant això, la discrecionalitat no es pot traduir en arbitrariedad, de manera que situacions similars en els menors que delinqueixen es tractin diferentment. I, com hem vist, tant en la manera de resoldre els assumptes que arriben al sistema de justícia penal de menors com en l'aplicació de les sancions s'estan produint diferències de tractament injustificables.

En relació amb la primera qüestió, com hem vist, el recurs a les mesures desjudicialitzadores és molt desigual en tot el territori nacional, i són molt idònies. En això té un paper important tant la sobrecàrrega més gran o més petita de feina com l'existència de recursos suficients.

A més a més, en els casos d'arxivament, tal com reconeix la mateixa Fiscalia General de l'Estat, sovint s'utilitzen els automatismes, per exemple, generalitza l'arxivament de les faltes encara que algunes fiscalies argumenten que abans de fer-ho prenen declaració al menor.

En general s'haurien d'evitar els automatismes i, abans de recórrer al desistiment, caldria efectuar unes comprovacions mínimes sobre la situació del menor, per a la qual cosa no hauria de ser suficient la declaració del menor. Pensem que almenys s'hauria de parlar amb els pares i veure la situació escolar. A partir d'aquí, no hi hauria cap motiu per a reduir els desistiments exclusivament a l'àmbit de les faltes, i podria recaure també en els delictes sempre que es complissin els requisits de l'article 18 de la LORRPM.

En matèria de recursos, inicialment en algunes comunitats autònomes es va optar per atribuir la funció de realitzar mediacions als equips tècnics dels jutjats de menors. En la pràctica això va impossibilitar que es duguessin a terme, ja que aquests ni tan sols podien tirar endavant els informes. Actualment tant si és per la via de millorar els mitjans dels equips tècnics com perquè s'ha optat per atribuir aquesta tasca a entitats privades, la situació ha millorat i, com hem vist, ha millorat el nombre de mediacions, si bé la situació varia molt segons les comunitats autònomes perquè encara falten mitjans.

En el terreny de l'aplicació de les mesures és imprescindible evitar les desigualtats que s'estan produint entre territoris i fins i tot entre jutjats de menors. Amb discrecionalitat, es tractaria de buscar els perfils de menor més idonis per a cada sanció, i destaca que, més enllà dels casos en què la LORRPM obliga a imposar una mesura d'internament, no hi ha cap categoria de delictes en què no es puguin aplicar les sancions no privatives de llibertat. En aquest sentit, cal destacar els indicadors que ha anat elaborant el Servei de Justícia Juvenil del Departament de Justícia del País Basc, on respecte de cada mesura s'estableix en quines situacions pot ser aconsellable aplicar-la i en quins casos és contraproductiu. Al marge que alguns dels criteris esmentats puguin ser discutibles, la veritat és que representen una eina adequada per a evitar les desigualtats que es produeixen en el recurs a les sancions. Per això seria molt desitjable continuar aprofundint en aquesta via, i impulsar de primer des de cada comunitat autònoma l'elaboració d'una guia en què es recullin els indicadors que concretin el que disposa l'article 7.3 de la LORRPM tenint en compte l'experiència en la imposició de cada mesura, i a partir d'aquí, en un segon pas, tractar d'unificar criteris entre totes elles, cosa que permetria oferir un catàleg nacional de pautes d'aplicació de les diverses sancions.

Al marge d'això anterior, és imprescindible reduir els nivells d'internament tan elevats que hi ha en algunes comunitats autònomes, ja que això contravé un principi bàsic del dret penal, el de subsidiarietat, el compliment de la qual en matèria de justícia penal de menors és imposat per les directrius internacionals. Per a reduir aquests nivells és imprescindible tenir en compte el perfil dels menors als quals s'aplica aquesta sanció en què, com hem vist, prevalen els que presenten una situació de risc social, i que l'internament no és una sanció idònia, com es destaca en el III Pla de Justícia Juvenil a la Comunitat Autònoma d'Euskadi, quan "les necessitats educatives bàsiques se situïn en l'àmbit de la desprotecció: tutelats, en situació de guarda administrativa, no acompanyats, etc."

Per a poder avançar en aquesta direcció és imprescindible que engeguin o augmentin els programes de prevenció primària i secundària de la delinqüència. Si molts menors que cometes delictes presenten problemes escolars, familiars, d'entorn social, etc., caldria començar per combatre situacions de violència familiar, d'abandó de menors, d'absentisme i fracàs escolars, etc., cosa que, d'altra banda, no és un simple principi programàtic, ja que la nostra legislació obliga l'Administració pública a escolaritzar tots els menors de setze anys i a perseguir l'absentisme, i així mateix ha d'actuar en casos de menors en situació de risc o desemparament. No obstant això, sovint arriben a l'Administració de justícia menors acusats de la comissió d'algun fet delictiu que tenen una llarga trajectòria de desemparament o si més no de situació de risc i respecte dels quals no s'actua des de les entitats de protecció. Per això és imprescindible reclamar que es reforci i millori l'actuació de les entitats de protecció en relació amb certs grups de menors, tal com reclamen altres entitats públiques. Així, per exemple, la Fiscalia General de l'Estat destaca que, malgrat que només s'envien a les entitats públiques de protecció els casos dels menors de cator-

ze anys en els quals aprecien necessitats d'intervenció, la veritat és que entre les fiscalies està molt estesa la idea que "no actuen prou en aquests casos". I fins i tot en la Memòria del 2010 afirma que "es detecta una certa resistència de l'Administració a assumir guardes o tutela d'adolescents de més de quinze anys, tant per l'absència de recursos específics per a ells com pel risc d'assumir les responsabilitats derivades del seu comportament". També tant el Defensor del Poble espanyol com els defensors de les diferents comunitats autònomes estan posant de manifest aquests problemes. El Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana (Informe especial sobre "La implantació dels mitjans per a fer efectives les mesures de reforma previstes en la Llei orgànica 5/2000", 2005) constata que moltes famílies dels menors que passen pel sistema de justícia juvenil havien estat objecte d'intervenció per part dels serveis socials abans que aquells cometessin el fet delictiu, cosa que a judici seu permet manifestar que el sistema de protecció de menors no funciona adequadament. El Defensor del Poble de Castella - la Manxa assenyala que sovint l'entitat de protecció no admet la sol·licitud que fan els pares perquè aquesta assumeixi la guarda voluntària dels seus fills pel fet que entenen que es troben en una situació de risc que no poden atendre. I, això, malgrat que en bastants casos aquesta petició té el suport dels mateixos serveis socials. Això fa que sovint al final es produeixin procediments de protecció extrems o que els menors compleixin mesures de responsabilitat penal per actes delictius. Així mateix, el Defensor del Poble de Castella - la Manxa, en l'informe del 2009, davant un cas en què l'Administració va renunciar a la tutela de diversos menors amb trastorns de conducta que es van escapar del centre sense que tornés a declarar la situació de risc quan van aparèixer perquè no tenien recursos especialitzats, recorda a l'entitat de protecció que ni es pot renunciar a la guarda dels menors ni pot al·legar falta de recursos qui està obligat a proporcionar-los. Recentment, el Defensor del Poble espanyol ha posat en relleu els problemes que es plantegen en relació amb els menors amb trastorns de conducta i en situació de dificultat social en l'informe monogràfic sobre els "Centros de protección de menores con trastornos de conducta y en situación de dificultad social" (2009), i destaca l'absència d'una planificació integral les conseqüències de la qual "son lamentables: niños que padecen graves trastornos y no están diagnosticados o tienen un diagnóstico inapropiado, adolescentes con alarmantes niveles de fracaso escolar insuficientemente atendidos, jóvenes con problemas de drogadicción que no reciben el tratamiento psicoterapéutico que precisan, y situaciones familiares de enorme dramatismo y desesperación". En aquest context s'ha de situar el debat sobre la conveniència de baixar l'edat penal fins als dotze anys, una idea impulsada, entre d'altres, per un sector de la fiscalia, on sovint s'al·lega que cal avançar la intervenció penal a aquesta edat perquè hi ha menors de catorze anys amb un perfil similar al dels que estan en centres d'internament que cometen delictes i respecte dels quals no es fa res.

Recentment, la Resolució del Parlament Europeu del 2007 sobre la delinqüència juvenil, el paper de les dones, la família i la societat recomanava als països membres que la lluita contra la delinqüència juvenil es fonamentés sobre tres pilars: prevenció, mesures judicials i extrajudicials, i reinserció social. No obs-

tant això, com acabem de veure, es troba a faltar un model integral de prevenció destinat a combatre algunes de les variables que incideixen en la comissió del fet delictiu, posant l'accent en la lluita contra els problemes socials que generen la delinqüència.

En el terreny de les mesures extrajudicials, en vista de l'eficàcia que tenen, cal potenciar-ne l'aplicació, fugint dels automatismes, d'una banda, i dotant de més recursos les fiscalies.

Finalment, en l'àmbit de la reinserció social s'han de tractar els problemes que es plantegen en l'execució de les sancions. Cal tenir present que les entitats (públiques i privades) que intervenen en l'execució de les mesures són molt diverses, cosa que molt segurament planteja un escenari no gaire diferent del que assenyala el Defensor del Poble espanyol en relació amb els centres de protecció de menors amb trastorns de conducta i en situació de dificultat social.

Exercicis d'autoavaluació

1. Les sancions més aplicades en el nostre país són...

- a) internament, llibertat vigilada i prestacions en benefici de la comunitat.
- b) amonestació, internament i assistència a un centre de dia.
- c) internament, llibertat vigilada i convivència amb una altra persona.
- d) internament, llibertat vigilada i tasques socioeducatives.

2. En els estudis sobre eficàcia de les sancions, la sanció que té més taxa de reincidència és...

- a) la d'internament.
- b) la de prestacions en benefici de la comunitat.
- c) la de llibertat vigilada.
- d) la de mediació.

3. Quina de les afirmacions següents és correcta?

- a) La taxa de reincidència de la mediació és inferior a la de l'internament.
- b) Hi ha moltes evidències científiques que les mesures més greus són més eficaces.
- c) El percentatge de conformitats és molt baix.
- d) La mesura d'internament s'aplica molt poc a l'Estat espanyol.

4. Quina de les afirmacions següents no és correcta?

- a) Els procediments penals de menors són molt ràpids.
- b) La mediació ofereix una resposta més lenta que la dels procediments penals de menors.
- c) La mediació ofereix una resposta molt més ràpida que la dels procediments penals de menors.
- d) La mediació ofereix una resposta igual de ràpida que la dels procediments penals.

5. Quina de les afirmacions següents no és correcta?

- a) El pes de les faltes ha disminuït en els darrers anys.
- b) El pes de les faltes s'ha incrementat en els darrers anys.
- c) El pes de les infraccions patrimonials en els darrers anys s'ha incrementat segons les estadístiques judicials.
- d) El pes de les infraccions patrimonials en els darrers anys s'ha mantingut constant segons les estadístiques judicials.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. a

2. a

3. a

4. c

5. b

Glossari

àmbit objectiu d'aplicació *m* Fets pels quals els menors són sotmesos a la intervenció penal i que no han de coincidir necessàriament amb els dels adults.

àmbit subjectiu d'aplicació *m* Franja d'edat a la qual s'aplica el dret penal de menors.

amonestació *f* Reprensió de la persona duta a terme pel jutge de menors i adreçada a fer-li comprendre la gravetat dels fets comesos i les conseqüències que aquests fets han tingut o podrien haver tingut, instant-lo que no els torni a cometre en el futur.

assistència a centre de dia *f* Mesura segons la qual els menors han de residir al seu domicili habitual i anar a un centre, plenament integrat en la comunitat, a realitzar activitats de suport, educatives, formatives, laborals o de lleure.

convivència amb una altra persona, família o grup educatiu *f* Mesura que implica l'obligació de viure durant un cert temps amb una altra persona, família o grup educatiu degudament seleccionats per a orientar el menor en el procés de socialització.

desjudicialització *f* Conjunt de tècniques tendents a posar fi al procés penal formal en fases anteriors a la constatació de la culpabilitat del menor, renunciant a l'acusació o suspent el procés, o fins i tot a impedir que s'iniciï, ja que la policia no comunica la *notitia criminis* als òrgans de l'Administració de justícia.

internament *m* Mesura segons la qual els condemnats han de residir al centre i desenvolupar-hi totes, una part o cap de les activitats formatives, educatives, laborals i de lleure que formin part del seu projecte educatiu.

llibertat vigilada *f* Mesura que consisteix en l'obligació de sotmetre a control les activitats del menor i que pot anar acompanyada del seguiment de pautes socioeducatives i de la submissió a determinades regles de conducta.

permanència de cap de setmana *f* Mesura que obliga el menor a romandre al domicili o en un centre fins a un màxim de trenta-sis hores entre la tarda o nit del divendres i la nit del diumenge, llevat, si escau, del temps que hagi de dedicar a les tasques socioeducatives assignades pel jutge que s'hagin de dur a terme fora del lloc de permanència.

principi acusatori *m* Principi segons el qual el jutge de menors no pot imposar una mesura que comporti una restricció de drets més gran ni per un temps superior a la mesura sol·licitada pel Ministeri Fiscal o per l'acusador particular.

principi de proporcionalitat *m* Principi segons el qual els menors no poden ser tractats de pitjor manera que els adults.

realització de tasques socioeducatives *f* Obligació de realitzar activitats de contingut educatiu amb la finalitat de procurar el desenvolupament de competències socials a l'infractor.

tractament ambulatori *m* Tractament que consisteix a assistir a un centre amb la periodicitat requerida pels facultatius i complir les pautes fixades.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

III Plan de Justicia Juvenil en la Comunidad Autónoma de Euskadi 2008-2012 (2008). Vitòria: Departament de Justícia del País Basc, Servei de Publicacions del País Basc.

Abel Souto, M. “Los menores, el principio acusatorio y la proporcionalidad penal en la Ley orgánica 5/2000”. *Actualidad Penal* (núm. 43).

Aebersold, P. (2007). *Schweizerisches Jugendstrafrecht*. Berna: Stämpfli.

Alastuey Dobon, C. (2000). *La reparación a la víctima en el marco de las sanciones penales*. València: Tirant lo Blanch.

Albrecht, P. A. (2000). *Jugendstrafrecht* (3a. ed.). Munic: C. H. Beck.

APDHA. *Mediación penal con menores: la experiencia desde la hacia la justicia restaurativa*. Delegación de Córdoba [en línia]. <http://www.apdha.org/media/mediacionmenores120307.pdf>.

Àrea de Investigació i Formació Social y Criminològica (2013). *El tiempo en la justicia de menores* (pàg. 176 i seg.) [en línia]. http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/re-cerca/catalog/informe_ejecutivo_just_menors.pdf

Benito López, R. (2008, febrer). “Algunas cuestiones sobre el régimen disciplinario en los centros de internamiento de menores”. *RJUAM* (núm. 18).

Bernuz Beneitez, M. J. “Justicia de menores española y nuevas tendencias penales” [en línia]. <http://criminet.ugr.es/recpc/07/recpc07-12.pdf>

Boldova Pasamar, M. A. (ed.) (2002). *El nuevo Derecho penal juvenil español*. Saragossa: Diputació General d'Aragó.

Bravo, A.; Sierra, M. J.; Valle, J. F. del (2009). “Evaluación de resultados de la ley de responsabilidad penal de menores. Reincidencia y factores asociados”. *Psicothema* (vol. 21, núm. 4).

Cano Paños, M. A. (2002). “¿Es conveniente un endurecimiento del Derecho penal juvenil? Una toma de posición crítica”. *ADPCP*.

Cano Paños, M. A. (2006). *El futuro del Derecho penal juvenil europeo: un estudio comparado del Derecho penal juvenil en Alemania y España*. Barcelona: Atelier.

Cantarero, R. (1988). *Delincuencia juvenil y sociedad en transformación: Derecho penal y procesal de menores*. Madrid: Montecorvo.

Capdevila, M.; Ferrer, M. (2003). *Los menores extranjeros indocumentados no acompañados* (pàg. 173). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada [en línia]. http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_15799832_1.pdf

Capdevila, M.; Ferrer, M.; Luque, E. (2005). *La reincidència en el delictes de la justícia de menors*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada [en línia]. http://www.gencat.net/justicia/doc/doc_16636043_1.pdf

Cervelló, V.; Colás, A. (2002). *La responsabilidad penal del menor de edad*. Madrid: Tecnos.

Cezón González, C. (2001). *La nueva Ley orgánica reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Barcelona: Bosch.

Cruz Márquez, B. (2005). “La mediación en la Ley orgánica 5/2000, reguladora de la responsabilidad penal de los menores: conciliación y reparación del daño”. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (núm. 7).

Cruz Márquez, B. (2007). *La medida de internamiento y sus alternativas en el derecho penal juvenil*. Madrid: Dykinson.

Cuello Contreras, J. (2000). *El nuevo Derecho penal de menores*. Madrid: Civitas.

De la Cuesta Arzamendi, J. L. (1985). "La reforma de la legislación tutelar: ¿un Derecho penal de menores y jóvenes?". A: *Los derechos humanos ante la Criminología y el Derecho penal*. Sant Sebastià: Institut Basc de Criminología.

Díez Ripollés, J. L. (2004). "El nuevo modelo penal de la seguridad ciudadana". *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*. [en línea]. <http://criminnet.ugr.es/recpc/06/recpc06-03.pdf>

Dolz Lago, M. J. (2000). "La nueva responsabilidad penal del menor: (comentarios a la Ley orgánica 5/2000, de 13 de enero)". *Revista General del Derecho*.

Dolz Lago, M. J. (2001). *Derecho transitorio penal de menores*. Madrid: Dykinson.

Dolz Lago, M. J. (2007). *Comentarios a la legislación penal de menores*. València: Tirant lo Blanch.

Eisenberg, U. (2004). *Jugendgerichtsgesetz* (10a. ed.). Munic: C. H. Beck.

Fasoula, E. (2003). *Rückfall nach Diversionentscheidungen im Jugendstrafrecht und im allgemeinen Strafrecht*. Munic: Herbert Utz.

Feijoo Sánchez, B. (2008). *Comentarios a la Ley reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. A: J. Díaz-Maroto; B. Feijoo; L. Pozuelo. Madrid: Thomson/Civitas.

Fernández Molina, E. (2006). *Entre la educación y el castigo*. València: Tirant lo Blanch.

Fernández Molina, E.; Rechea, C. (2006). "¿Un sistema con vocación de reforma?: La Ley de responsabilidad penal de los menores". *REIC* (núm. 4).

Fierro, A. (1986). "Desarrollo social y de la personalidad en la adolescencia". *Psicología evolutiva 3. Adolescencia, madurez y senectud* (reimpresión de la 1a. ed.). Madrid: Alianza Editorial.

García España, E.; García Pérez, O.; Benítez Jiménez, M. J.; Pérez Jiménez, F. (2011). "Menores reincidentes y no reincidentes en el sistema de justicia juvenil andaluz". *Alternativas: Cuadernos de Trabajo Social* (núm. 18).

García López, M. S. "Ejecución penal de menores y jóvenes" [en línea]. http://www.cej.justicia.es/doc_users/ponencias/2004/2004_2261_4_1590_1.pdf

García Pablos, A. (1996). "Presupuestos criminológicos y político-criminales de un modelo de responsabilidad de jóvenes y menores". *Cuadernos de Derecho Judicial* (núm. 15).

García Pérez, O. (1999). "Los actuales principios rectores del Derecho penal juvenil: un análisis crítico". *Revista de Derecho penal y Criminología*.

García Pérez, O. (2000). "La evolución del sistema de justicia penal juvenil. La Ley de responsabilidad penal del menor de 2000 a la luz de las directrices internacionales". *Actualidad Penal* (núm. 32).

García Pérez, O. (2004). "Los actores públicos del proceso penal de menores, el inicio de éste y las vías desjudicializadoras". A: F. Pérez Álvarez (ed.). *Serta. In memoriam Alexandri Baratta*. Salamanca: Universitat de Salamanca.

García Pérez, O. (2008). "La reforma de 2006 de la Ley de responsabilidad penal de los menores: hacia la introducción del modelo de seguridad ciudadana". A: A. Jorge Barreiro; B. Feijoo Sánchez (ed.). *Nuevo Derecho penal juvenil: una perspectiva interdisciplinar*. Barcelona: Atelier.

García Pérez, O. i altres (2007). *La delincuencia juvenil ante los juzgados de menores*. València: Tirant lo Blanch.

Giménez-Salinas, E. (1981). *Delincuencia juvenil y control social*. Barcelona: Círculo Editor Universo.

Giménez-Salinas, E. (1993). "La mayoría de edad penal en la reforma". *Política Criminal y reforma penal. Homenaje al Prof. D. Juan del Rosal*. Madrid: Edersa.

Giménez-Salinas, E.; González Zorrilla, C. (1988). "Jóvenes y cuestión penal en España". *Jueces para la Democracia* (núm. 3).

Gimeno Sendra, J. V. (2001). "El proceso penal de menores". *La Ley* (núm. 6).

Gómez Recio, F. (2002, gener). "Medidas cautelares en la Ley reguladora de la responsabilidad penal de los menores". *Estudios Jurídicos del Ministerio Fiscal*.

Gómez Rivero, M. C. (2001). "Algunos aspectos de la Ley orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal del menor". *Actualidad Penal*.

Gómez Rivero, M. C. (2007). *Comentarios a la Ley penal del menor*. Madrid: Iustel.

González Cussac, J. L.; Cuerda Arnau, M. L. (2002). "Derecho Penal de Menores: criterios generales de aplicación de las medidas". A: *Justicia penal de menores y jóvenes*. València: Tirant lo Blanch.

González Pillado, E. (2009). "Medidas cautelares". A: *Proceso penal de menores*. València: Tirant lo Blanch.

Harrendorf, S. (2007). *Rückfälligkeit und kriminelle Karrieren von Gewalttätern*. Gotinga: Universität de Gotinga.

Herrmann, J. (1984). "Diversion und Schlichtung in der Bundesrepublik Deutschland". *ZStW*.

Jehle, J. M.; Heinz, W.; Sutterer, P. (2003). *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen. Eine kommentierte Rückfallstatistik* [en línia]. http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Legalbwaehrung_nach_strafrechtlichen_Sanktionen_2003.pdf?__blob=publicationFile

Kaiser, G. (1989). *Kriminologie* (8a. ed.). Heidelberg: C. F. Müller.

Landrove, G. (2000). "Marco operativo de la Ley orgánica reguladora de la responsabilidad penal de los menores". *La Ley* (núm. 5084, pàg. 1673).

Landrove, G. (2001). *Derecho penal de menores*. València: Tirant lo Blanch.

Macías, C.; Hompanera, M. J. (2004). *La mediació en l'àmbit del menor i la seva incidència a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Mapelli Caffarena, B.; Aguado Correa, T.; González Cano, M. I. (2002). *Comentarios a la Ley orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Sevilla: Instituto Andaluz de Administración Pública.

Montero Herranz, T. (2009). "La justicia juvenil en España: comentarios y reflexiones". *La Ley*. Madrid.

Ornosa Fernández, R. M. (2007). *Derecho penal de menores* (4a. ed.). Barcelona: Bosch.

Ostendorf, H. (1992). "Ansatzpunkte für materiell-rechtliche Entkriminalisierungen von Verhaltensweisen junger Menschen". A: *Grundfragen des Jugendkriminalrechts und seiner Neuregelung* (reimpresió de la 1a. ed.). Bonn: Forum-Verl. Godesberg.

Ostendorf, H. (2007). *Jugendstrafrecht* (4a. ed.). Baden-Baden: Nomos.

Pérez Jiménez, F. (2006). *Menores infractores*. València: Tirant lo Blanch.

Pérez Martell, R. (2002). *El proceso del menor*. Cizur Menor (Navarra): Aranzadi Editorial.

Rechea Alberola, C.; Fernández Molina, E. (2000). "Panorama actual de la delincuencia juvenil". A: *Justicia de menores: una justicia mayor*. Madrid: CGPJ.

Ríos Martín, J. C. (1993). *El menor infractor ante la ley penal*. Granada: Comares.

Senés Motilla, C. (2001). "Breves consideraciones sobre el nuevo proceso penal de menores (LO 5/2000)". A: *Persona y Estado en el umbral del s. XXI* (XX aniversario de la Facultat de Dret de Màlaga). Màlaga.

Sánchez García de Paz, M. I. (1998). *Minoría de edad penal y Derecho penal juvenil*. Granada: Comares.

San Juan Guillén, C.; Ocariz Passevant, E. (2009). *Evaluación de la intervención educativa y análisis de la reincidencia en la justicia de menores en la CAPV* (pàg. 92). Vitòria: Servicio de Publicaciones del Gobierno Vasco

[en línia]. http://www.jusap.ejgv.euskadi.net/r47-contjus/es/contenidos/informe_estudio/evaluac_reincidencia_menores/es_reincid/adjuntos/Evaluacion%20intervencion.pdf.

Soler Roque, R. (s/d). "El programa de mediación penal juvenil en Cataluña". A: *Derechos de niños, niñas y adolescentes*. Direcció Nacional d'Assistència Directa a Persones i Grups Vulnerables de la Secretaria de Drets Humans del Ministeri de Justícia i Drets Humans de la Nació, la Secretaria Nacional d'Intantesa, Adolescència i Família (SENNAF) i el Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF), Oficina d'Argentina, Buenos Aires.

Synowiec, P. (1998). *Wirkung und Effizienz der ambulanten Maßnahmen des Jugendstrafrechts*. Stuttgart: Verlag.

Tamarit Sumalla, J. M. (2001). "El nuevo Derecho Penal de menores: ¿creación de un sistema penal menor?". *Revista Penal*.

Tamarit Sumalla, J. M. (2002). "Principios político-criminales y dogmáticos del sistema penal de menores". A: *Justicia penal de menores y jóvenes*. València: Tirant lo Blanch.

Tamarit Sumalla, J. M. (2002). "La mediación reparadora en la Ley de responsabilidad penal del menor". A: *Justicia penal de menores y jóvenes*. València: Tirant lo Blanch.

Tomé García, J. A. (2003). *El procedimiento penal del menor: tras la Ley 38/2002, de reforma parcial de la Ley de enjuiciamiento criminal*. Cizur Menor (Navarra): Thomson/Aranzadi.

Urbano Castrillo, E. de; la Rosa Cortina, J. M. de (2007). *La responsabilidad penal de los menores*. Cizur Menor (Navarra): Thomson/Aranzadi.

Urra Portillo, J. (1995). *Menores, la transformación de la realidad*. Madrid: Siglo XXI.

Vázquez González, C. (2003). *Delincuencia juvenil. Consideraciones penales y criminológicas*. Madrid: Colex.

Vázquez González, C. i altres (2007). *Derecho penal juvenil* (2a. ed.). Madrid: Dykinson.

Walter, M. (2001). *Jugendkriminalität* (2a. ed.). Stuttgart, Munic, Hannover, Berlín, Weimar, Dresden: Boorberg.

Wellhöfer, P. R. (1995). "Soziale Trainingskurse und Jugendarrest. Versuch einer vergleichenden Erfolgskontrolle". *MschKrim*.

Enllaços d'interès

A continuació es recullen alguns enllaços en què es poden trobar novetats en matèria de justícia juvenil tant en l'àmbit de la recerca com en el de la normativa.

Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya <http://www20.gencat.cat/portal/site/justicia/menuitem.be2de99c2f6e63b8108d746db0c0e1a0/?vgnextoid=12b5497875203110vgnvcm1000008d0c1e0arcrd&vgnnextchannel=12b5497875203110VgnVCM1000008d0c1i0aRCRD&vgnnextfmt=default>

Departament de Justícia i Administració Pública del País Basc <http://www.jusap.ejgv.euskadi.net/r47-shomejus/es/>

Agència de la Comunitat de Madrid per a la Reeducació i la Reinserció del Menor Infractor <http://www.madrid.org/cs/satellite?c=page&cid=1109266101051&idConsejeria=1109266187224&idListConsj=1109265444710&idOrganismo=1109167959659&pagenome=ComunidadMadrid%2FEstructura&sm=1109266101051>

Revista Española de Investigación Criminológica (REIC) <http://www.criminologia.net/reic.php>

Observatori Internacional de Justícia Juvenil www.oijj.org

Observatori de Justícia Penal Juvenil <http://observatoriojusticiapenaljuveni.blogspot.com.es/>

Institut Nacional d'Estadística <http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t18/p467&file=inebase>

Fiscalia General de l'Estat http://www.fiscal.es/Fiscal-especialista/Menores.html?cid=1240559967662&pagenome=PFiscal%2FPage%2FFGE_subHomeFiscalias

